بەشی یەکەم

مەنهەجو مەبەستی کتێبەکە

دەتوانین لەمیانەی باس لە پێشەکیی چاپی یەکەمو پێشەکیی چاپی دووەمی کتێبەکەی میسری باس لە مەبەستی میسری لە نووسینەوە ئەو کتێبە، هەروەها باس لەو مەنهەجەی پەیڕەویی کردووە بۆ نووسینەوە، بکەین. بەدرێژایی کتێبەکەش ئەو مەبەستو ئەو مەنهەجە دەبینینو لەم خاڵانەی خوارەوە کورت دەبنەوە:

مەنهەجەکەی میسری، کە مەنهەجی چەندین کەسانی تریشە، دوو کاری سەرەکیی لەخۆ گرتووە: یەکەمیان نەپاراستنی ئەمانەتی زانستییە بەو واتایەی کە ژمارەیەکی زۆری سەرچاوە ڕیز دەکات تا قورسایی بە کتێبەکەی بدات لەکاتێکدا ئەو تەنها بەشێکی کەمی ئەو کتێبانەی بینیوە، ناو و ناواخنی بەشە زۆرەکەی سەرچاوەکانیشی لەو بەشە کەمە ((بردووە)). دووەم کاری سەرەکیی مەنهەجی میسریو هاوشێوەکانی بریتییە لەو گیانو عەقڵیەتەی ئەو کتێبەی پێ نووسراوەتەوە. لەخوارەوەشدا وردکارییەکانی ئەو مەنهەجییەتە دەخەمەڕوو ئەگەرچیش بەکورتی بێت:

یەکەم: ((بردن))و نەپاراستنی ئەمانەتی نووسین

نەپاراستنی ئەمانەتی زانستی لەو کتێبەدا بەم جۆرەی خوارەوەیە:

١-زۆربەی کات موناقەشەکە هی نووسەری ترە بەڵام ئەو دەیکات بەهی خۆی گوایە خۆی پرسیار دەکاتو موناقەشەی شتەکان دەکاتو بەدوایاندا

دەچێت، کاتێکیش خۆی خاوەنی ڕاستەقینەی موناقەشەکە بێت دەبینین جار وایە شتەکان بە هەڵە تێدەگاتو زۆر جار موناقەشەی سادە دەکات، جاریش هەیە بە سادەییەکەی دەتخاتە پێکەنین.

٢–وەکو زۆر نووسەری لای خۆمان ئەو کارە دەکات کە لەبەر پاراستنی ئەدەبی گفتوگۆ ناوم ناوە ((بردن)). ئەو نووسەرانە لەبەر بێبەهرەییو تەمبەڵیو حەزکردن بە زووگەیشتن بە ئامانج، دەستکەوی ماددیش بچێتە پاڵ ئەوانەوە، دەستکەوتنی ناوبانگیش پێش هەموو ئەوانە.. دەڵێم ئەو نووسەرانە بۆ ئەو مەبەستانە ڕێگە کورتە ئاسانەکە دەگرنەبەر کە دزینی سەرچاوەیە، ئێستاش بەدوورودرێژی لەسەری دەڕۆم:

بەرلەهەموو شتێك با ئەو ڕاستییە بزانین کە ژمارەی زۆری سەرچاوەی بەکارهێنراو بۆ نووسینی لێکۆڵینەوە نیشانەی بەهێزیی ئەو لێکۆڵینەوەیە نییە. گریمان نووسەرەکە بەڕاستی ئەو هەموو سەرچاوەیەی بەکارهێنابێتو گریمان هەر هەموویان سەرچاوەی سەرەکیی بابەتەکەنو شتی لاوەکیی کەمیان تێدایەو گریمان شتە دووبارەکراوەکانیان کەمن بەڵام هێشتا لەوە گرنگتر دەمێنێتەوە ئەویش عەقڵی ئەو نووسەرە؛ پێویستە نووسەرەکە توانایەکی فیکریی وای هەبێت زانیارییەکان پێکەوە گرێبداتو بگاتە ئەنجامی تایبەتی خۆی نەك ئیشەکەی تەنها کۆکردنەوە زانیارییەکان بێت. باشە ئەی ئەگەر ئەو نووسەرە نەك تەنها عەقڵێکی چالاکی نییە بەڵکو بەشێکی ئەو سەرچاوانەی ناویان دەبات ئەو مەرجانەی سەرەوەیان تێدا نەبێت؟ با بزانین نووسەرە بێبەهرەکانمان، کە لەهەموو جیهاندا وێنەیان هەیە، چی دەکەن:

ئەوانە چەند سەرچاوەیەك دەهێننو زانیارییەکانیان نەقڵ دەکەن بەڵام ئەوان دەزانن کە کتێبەکەی خۆیان ئەو بەهێزە نییە لەبەرچاوی خوێنەر

چونکە ناوی چەند سەرچاوەیەکی کەمی تێدایە، چارەسەرەکەش زیادکردنی ژمارەی سەرچاوەکانە. هەر ئەو زیادکردنە بۆ خۆی سوودی نییە ئەگەر زۆری سەرچاوەکان لاوەکی بن یان ئەو زانیارییانەی لێیان وەرگیراون زانراون یان سادەن، یان کتێبەکە بەشێوەیەکی لاوەکی باسی ئەو زانیارییەی کردبێت، یان هەمان زانیاری لەو سەرچاوانە دووبارە دەبنەوە. بەکارهێنانی ئەو جۆرە سەرچاوانە لێکۆڵینەوەکە بەهێز ناکات، ئەی ئەگەر نووسەرەکە ئەسڵەن سەرچاوەکانی نەبینیبێت؟

زۆر لە نووسەرەکانمان ئەم کارەی تر دەکەن: نووسەرەکەمان سوود، بۆ نموونە، لە پێنج سەرچاوە وەردەگرێت بەڵام نایەوێت تەنها ئەو پێنجە بەرێت بۆیە کاتێك زانیارییەکان نەقڵ دەکات هەموو جارێك ناڵێت: بڕوانە کتێبی (س)، بەڵکو دەچێت ناوی ئەو کتێبە دەنووسێت کە کتێبی (س) بۆ ئەو زانیارییە ئاماژەی بۆ کردووە، بەم جۆرە ژمارەی سەرچاوەکانی دەبێتە شەش؛ پێنجیانی بینیوەو بەکارهێناوەو شەشەمیانی دزیوە، ئینجا بەردەوام دەبێت تا لێکۆڵینەوەکەی خۆی پڕ دەکات لە ناوی سەرچاوەو ئەو پێنج کتێبە دەکاتە سەد کتێب. پاش ئەوەش خوێنەری ڕواڵەتخوێن بەو کاری جەردەییە دەڵێت: ((کتێبەکە بە دەیان سەرچاوە دەوڵەمەند کراوە)).

ڕەخنەگرتنو ئاشکراکردنی ئەو دزییانە کارێکی گران نییەو پێویستی بە دوو شتە: دەستکەوتنی ئەو سەرچاوانەی کە نووسەر ناویهێناون لەگەڵ تاقەتێکی باش. بۆیەش ئەو کارە زەحمەت نییە چونکە کەسێك لێکۆڵینەوە بەو شێوەیە بنووسێت نووسینەکەی پڕ لە خاڵی لاواز دەبێتو لەدوای خۆیدا شوێنەواری دزییەکە جێدەهێڵێت. ئەو کە بەو جۆرە مامەڵە لەگەڵ سەرچاوەدا دەکات (تەنها پێنج یان دە سەرچاوە دەخوێنێتەوەو دەیانکاتە

سەدو دوو سەد) نابێتە شارەزا لەو بوارەی لەبارەیەوە دەنووسێت بۆیە نەك تەنها بەئاسانی هەڵەی سەرچاوەکانی بەسەریدا تێدەپەڕێت بەڵکو هەڵەی منداڵانەش دەکاتو ڕەخنەگر درەفەتی زۆری لەبەردەمدا دەبێت بۆ ئەوەی پێبکەنێتو خوێنەر بخاتە پێکەنین.

لەگەڵ ئەو هەموو جەردەییەی نووسەران پێویستە ڕەخنە بەپێی مەنهەجییەتێکی زانستی بێتو بەحەزەرەوە ئاماژە بۆ زانیارییەکانو سەرچاوەکان وەکو زانیاریو سەرچاوەی دزراو بکرێت، ئەوەش زیاتر لە بەرهەمی ئەدەبیی وەك شیعرو چیرۆك کە ئیحتیمال زۆرە نووسەر شتێك بڵێت کە بەڕاستی خۆی خاوەنی بێت بەڵام ئەو شتە پێشتر وتراوە. بێگومان هێشتا زۆر بۆ دزیی ئەدەبی دەمێنێتەوە. ئەوەی لە بازاڕی ئەدەبیی کوردیشدا بینیومانە نموونەی دزیی زەقی تێدایە، هەرچەندە هەندێ جار کە باس لە دزیی ئەدەبی دەکرێت بەڵگەکان لاوازن یان هەر هەڵەن.

ئاشکراکردنی دزیی ئەدەبی لە لێکۆڵینەوە ئاسانترە چونکە ناکرێت زانیارییەکانو ئەنجامەکانو ناوی سەرچاوەکان بەو ئەندازەیە لەیەك بچن، بەڵام دیسانەوە دەڵێم کە لێرەشدا حەزەرکردن هەر پێویستە.

ئەگەر باسی میسرییەکەی کوردستانو کتێبەکەی بکەم پێویستە بڵێم کە ئەوە کتێب نییە بەڵکو جەواڵە؛ جەواڵێکە کەلوپەلیماڵی خەڵکی تێدایە. میسری دەیان سەرچاوە ڕیز دەکات گوایە بەکاریهێناون، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە ئەو سەرچاوانەی بەڕاستی بینیونیو بەکاریهێناون زۆر لەوە کەمترن. بۆ خۆم بەشێکم لەو کتێبانەم لایە کە ناویان لەو کتێبەی میسریدا هاتووە، بۆیە کارەکەم لەو ئاستەدا دەوەستێتو کارکردن لەسەر ئەو کتێبانەی دەستم نەکەوتوون جێدەهێڵم بۆ ڕەخنەگرانی تر. کتێبەکەی میسری لەو

جۆرەیە کە ناوم ناوە ((بەهەشتی ڕەخنەگران)).

((بردن)) لای میسری بە ((بردن))ی زانیاریو ناوی سەرچاوە ناوەستێت بەڵکو ئەو تەنانەت بەهەمان تەرتیب زانیارییەکان ((دەبات))، واتەو وەك نموونە نووسەری کتێبی (س) زانیاریی (أ) دەنووسێت، پاشان زانیاریی (ب) ئینجا (ج)، دوایی (د). میسریش، کە تەنها زانیاریی (أ)ی لە کتێبی (س) وەرگرتووە، بە ((بردنی))ی زانیارییەکان (ب)و (ج)و (د)و بە کردنی ئەو کتێبانەی ئەو زانیارییانەیان وتووەو ناوەکانیان لە کتێبی (أ)دا هاتوون بە حەڵاڵی خۆی ناوەستێت بەڵکو بەهەمان تەرتیب ئەو زانیارییانە ڕیز دەکات، دەشبینین لە چەندین شوێنی کتێبەکەیدا بە یەك جار چەند لاپەڕەیەك ((دەبات))و بەهەمان تەرتیب ڕیزیان دەکات.

دووەم: گیان و عەقڵیەتی پشت ئەو جۆرە نووسینانە

کتێبەکەی میسری نموونەیەکە لەسەر جۆرێکی نووسینی باو. ئەمانەی خوارەوە تایبەتیی دیاری ئەو جۆرە نووسینانەن:

یەکەم: ئەو جۆرە نووسینانە بە گیانی ڕیشەکێشکردن لەگەڵ نەیاردا دەجووڵێنەوە. ئەوانە جیاوازی لەنێوان باڵەکانی ڕەوتی ئیسلامی ناکەنو لای ئەوان ئەوانەی کە بە خۆیان دەڵێن ((میانڕەو)) وەکو پەڕگیرەکان پەڕگیرنو توندڕەونو پێویستە هەر دوو جۆر ڕیشەکێش بکرێن. ئەو ڕەوتی ڕیشەکێشکردنەش لەهەموو جیهاندا هەیە.

دووەم: ئەوانە دژ بە ڕەوتی تەکفیر قسە دەکەن بەڵام هەر خۆیان جۆرە تەکفیرێکی عەلمانی پیادە دەکەن.

سێیەم: ڕەخنەیەکی ئەوانە لە ڕەوتە ئاینییەکان ئەوەیە ڕەوتی ئاینی

بەناوی حەقیقەتەوە قسە دەکات، ئاگاشیان لەوە نییە کە خۆشیان هەروەها بەناوی ئەو حەقیقەتەوە قسە دەکەن.

چوارەم: ئەوانە ناڕێکیی زۆر لەخۆیاندا کۆدەکەنەوە، ڕەخنەش لە بەرامبەر دەگرنو نازانن ئەگەر ناوی کەسەکانو گرووپەکان لەو ڕەخنەیە لابرێن دەبێتە ڕەخنەیەکی گشتی کە خۆشیان دەگرێتەوە.

پێنجەم: ڕەفتارێکی تایبەت بە کوردستان بریتییە لە تۆمەتی خزمەتکردنی عەرەبو ناوزڕاندنی ئیسلامییەکانی کوردستان بەو تۆمەتە کە ڕێگەیەکی ئاسانە بۆ خۆدزینەوە لە وتووێژێکی جیددی.[1]

شەشەم: هەندێ جاریش لەبەرئەوەی مەبەستی سەرەکی دژایەتیکردنو ناوزڕاندنە مەسەلەکان تێکەڵ دەکرێن، ئەویش چونکە ((ڕەخنەگر)) چیی دەکەوێتە بەردەست دەیهێنێتو بەکاریدەهێنێت با ئەو شتە لەگەڵ ڕەوتی موناقەشەکەشدا نەگونجێت.

[1] لە کوردستاندا بۆتە باو ئەوانەی پەیوەندییان بە بەعسەوە هەبووە گەورەترین لافی کوردایەتی لێبدەن، گەورەترین موزایەدەی کوردایەتیش بکەن، بەتایبەتیش کاتێك هێرش دەکەنە سەر ئیسلامییەکان. نموونەش زۆرن لەسەر ئەو کۆنە بەعسییانەی پاش ڕاپەڕین ڕەنگی پێستی خۆیان گۆڕیوە. بەشێکی ئەوانە بۆ ڕازیکردنی دەسەڵات، کە ئیسلامییەکان بە مونافسی خۆی دەزانێتو بۆ ئەوەی بە حسابی خۆیان ڕابوردووی خۆیان پاکبکەنەوە هێرش دەکەنە سەر ئیسلامییەکان گوایە کوردایەتی ناکەن، بەڵکو دژی کوردایەتیشن. میسری ئەندامێکی کۆنی کۆمەڵەی ڕەنجدەران بوو بەڵام زوو تەسلیم بە ڕژێم ببوو، بڕوانە یادداشتەکانی (ئاوات قارەمانی) بەناوی (ڕێگا باریکەکان، ڕووداوەکانی ١٩٦٣-١٩٩٩، چاپی دووەم، خانەی ڕەهەند، ٢٠٠٩، ل٣٢-٣٣). بابەتێکی (جەمال حەسەن کەریم)یش بەناوونیشانی (نەبەز گۆرانو فۆاد مەجید میسری) لە ١٠-٣-٢٠٠٧ نووسراوەو لە ٤-٤-٢٠٠٧ لە سایتی کوردستان نێت بڵاوکراوەتەوەو باسێکی دووردوورێژترە لەبارەی ڕابوردووی میسری.

<u>حەوتەم</u>: زۆر پەنا بۆ موبالغە دەبەن بەتایبەتیش لە پێشکەشکردنی وێنەیەکی ناشیرین بۆ ئیسلامییەکان.

<u>هەشتەم</u>: قسەی زۆری بێبەڵگەش دەوترێن.

<u>نۆیەم</u>: هەڵبژاردنڕەوی (انتقائیە)، واتە ئەو کەسە بەپێی بەرژەوەندی شت هەڵدەبژێرێت‌و شت پشتگوێ دەخات.

<u>دەیەم</u>: زۆر لەو کەسانە دەبینین ناتوانن لە مەسەلەکان قووڵ ببنەوەو گیانی (سطحیة) بەسەریاندا زاڵە.

<u>یانزەیەم</u>: زۆریشیان بێئەوەی لە مەسەلەکان شارەزا بن قسەیان لەسەر دەکەن.

<u>سیانزەیەم</u>: میسری، هەروەکو زۆری تری وەکو ئەو، لە چەندین شوێندا لەو دەقە تێناگات کە نەقڵی کردووە.

جگە لەوانەی سەرەوە میسری ئەم کتێبەو کتێبەکەی پێش ئەو، واتە (کۆمەڵگا لە سایەی دەوڵەتی خەلافەتدا)، بۆ دەستکەوتی ماددی نووسیوە، کورتترین ڕێگەش ڕێگەی دەسەڵاتە، لەحاڵەتی ئێستاشماندا هێرشکردنە سەر دیاردەی ((ئیسلامی سیاسی))، هەندێ جاریش کردنی ئیسلام بە نیشانەی تیربارانەکە ڕێگەیەکی کورتی ترە. بێگومان پێویستە هەموو ڕێگەکان کورت بن، بۆیە تەنها نووسینەوەی کتێبەکە دەمێنێتەوە، ئەویش ئاسانەو نووسەر ئەوەندەی بەسە ڕەچەتەکەی سەرەوە بەکاربهێنێت. هەوڵی میسریش بێبەرهەم نەبوو و دەزگای چاپو پەخشی (حەمدی)ی بۆ دامەزرێنراو چووە پاڵ دەزگا سستەکانی تر، هەقیشە وابێت چونکە بەردی بناغەی ئەو جۆرە دەزگایانە خۆبەخێو کردنە، بەهەرحاڵێش شەڕی بچووك لە بەتاڵیی گەورە

باشترە.[٢]

هەڵبەت ئەوانەی سەرەوە شێوازی بیرکردنەوەی تەنها عەلمانییەکان نییە (مەبەستم لە عەلمانییە پەڕگیرەکان نەك هەموو عەلمانییەکان) بەڵکو ئیسلامییەکان کەم تا زۆر ئەو عەیبانەیان تێدایە مەگەر کەسێك بزانێت قسەکردن بەئینسافەوە نیشانەیەکی پابەندبوونە بە ئاین، پاشان بەپێی ئەو زانینە ڕەفتار بکاتو ئەو هەڵانە دووبارە نەکاتەوە. ئیسلامییەکانیش هێندەی عەلمانییەکان گیریان خواردووە بەدەست ئەو کەسە بێئینسافانەی ناو ڕەوتی ئیسلامی کە زۆر جار چەکی ڕەخنەی کوێرانەو عەیب دۆزینەوە بەڕووی ئیسلامییەکانی تر هەڵدەگرن، هەروەك چۆن عەلمانییەکان گیریان بەدەست عەلمانییە پەڕگیرەکان خواردووە.

لەخوارەوەدا دوورودێژتر باس لەو بەشەی مەنهەجییەتەی میسری دەکەم ئەویش ئەوەی پەیوەندیی بە مەبەستو گیانو عەقڵیەتی نووسینەکەییەوە هەیە، سەبارەت بە نەپاراستنی ئەمانەتی زانستیو کاری ((بردن))یش ئەوە لە ناواخنی ئەم کتێبەماندا باس دەکرێت.

ریشەکێشکردن

مەبەست لە ڕیشەکێشکردن ئەوەیە خاوەنی ئەو ڕەوتە هەبوونی بەرامبەرەکەی قبووڵ ناکاتو داوای نەمانی دەکات، لەو ڕووەش کە باس لە

---

[2] میسری دەنووسێت کە بەرپەرچدانەوەی ئەو میتۆدە فیکرییەی تیرۆر بەرهەمدەهێنێت دەچێتە خانەی ئەمنی قەومیو پێویستە لێکۆڵینەوەی زانستیی بۆ بکرێ تا دەگاتە تەرخانکردنی دەزگاو سەنتەری تایبەت(ل٨). ئەمە گاڵتەجاڕییە: ((لێکۆڵینەوە))کەی میسری کام جۆرەیە؟ میسری پاش ئەو کتێبە گەیشت بە ئاواتی خۆیو دەزگایەکی بۆ دانرا بەڵام بەرهەمی ئەو دەزگایە چی بووە جگەلە بەخێوکردنی خاوەنەکەی؟ ئەو دەزگایە نەك تەنها نەیتوانیوە زانستی بێت بەڵکو خۆشی تەرخان نەکردووە بۆ دیاردەکە.

ئیسلامییەکان دەکرێت ڕیشەکێشکردن بریتییە لە ئامادەنەبوون بۆ حیوار یان بەشداریکردن لە دەسەڵاتو چارەسەری ڕەوتی ئیسلامی قەدەغەکردنی چالاکیو ڕاونانو گرتنو لەناوبردنە. تایبەتمەندییەکی ڕەوتی ڕیشەکێشکردن ئەوەیە جیاناکاتەوە لەنێوان میانڕەوو پەڕگیر، ئەوەش چاوەڕێکراوە چونکە ڕەوتی ڕیشەکێشکردن لە حاڵەتێکی عەقڵیو ئەخلاقیی ئاساییدا ناژی بۆیە ئەو ڕەوتە ناتوانێت ئەوە بە مێشکی خۆیدا بهێنێت کە دەکرێت ڕۆژێك لە ڕۆژان دەستی هاوڕێتی بۆ بەشێکی ئەو ڕەوتە ڕابکێشرێت.

ریشەکێشکردن لەناو ڕەوتی ئیسلامیشدا هەیەو خاوەنەکانی ئەو بیرکردنەوەیە جیاناکەنەوە لەنێوان عەلمانییەکی میانڕەوو پەڕگیر، لەنێوان عەلمانییەك ئامادەی حیوارەو عەلمانییەك تاکە چارەسەر لای ئەو بەندیخانەو پەتی قەنارەیە، لەنێوان عەلمانییەك ڕێز لە ئاین دەگرێتو عەلمانییەك داوای نەمانی ئاین دەکات.

ئەو چاوەی بەردەمەکەی ڕەشهەڵگەڕاو دەبینێت بەخۆی نازانێت کە چاوێکی نەخۆشە، ئەو نەزانییەش بۆیە هەیە چونکە خۆی بە خاوەنی ڕاستی دەزانێت، واش دەزانێت ڕاستی یەك ڕاستییەو بەش ناکرێت، ناشکرێت لە بەشێك لە بۆچوونەکانی هەڵە بێت.. ئەو ئەسڵەن بیرکردنەوەی خۆی بە بۆچوون نازانێت.. بیرکردنەوەی خۆی ئەو ڕاستییەیە کە پێویستە هەموو ئەوانی تر ملکەچی بن. بەکورتی تێکەڵکردنی ئەوەی بەشێکی جەوهەرییە لە ئاین بەوەی ئاین نییەو زانینی هەمووی بە ئاین، ئیتر ئاسمانی بێت یان عەلمانی.

ئەوانەی خوارەوە هەڵبژاردەیەکن لە دەرکەوتەکانی نەخۆشیی ڕیشەکێشکردن لای میسری، بەهۆی ئەو نەخۆشییەشەوە دەیسەلمێنێت کە

کەسی شیاو نییە بۆ قسەکردن لەسەر دیاردەی ئیسلامی، وەك باسیشم کرد دواتر دەزانین کە بەپاڵ تێڕوانینی پڕ لە نەخۆشیی کینە ئەمانەتی زانستیشی نەپاراستووە، هەروەها بە نەشارەزایی قسەی کردووەو زانیارییەکانی پڕ هەڵەن، بۆیە زیاتر دەیسەلمێنێت کە ئەو کەسە شیاوە نییە بۆ قسە کردن لە ڕەوتی ئیسلامی.

کتێبەکەی میسری ئاسۆیەکی داخراوی هەیەو بەیەك چاو تەماشای ئوسوولییەتی ئیسلامی دەکات: یەکەم: وەکو کێشەیەك دووەم وەکو کێشەیەك پێویستی بە ڕیشەکێشکردن هەیە. ئەم ڕەوتی ڕیشەکێشکردنەش لەناو جیهانی ئیسلامیدا هەیە بەڵام بەتایبەتی لەناو جیهانی عەرەبیدا (رەنگە ئەمە سەیر بێت بەڵام ڕاستیشە)و تەعبیر لە بۆچوونی حکومەتەکانی جیهانی ئیسلام (بەتایبەتی عەرەبی)، یان لە باشترین حاڵەتدا بۆچوونی باڵێکی ناو ئەو حکومەتانە، دەکات. باشترین حاڵەتیش بریتییە لە هەوڵی حکومەت بۆ سنووردانان بۆ ئەو ڕەوتە چونکە ڕیشەکێشکردن دەست نادات.

کتێبێکیش بەو گیانە نووسرابێتەوە (ڕاستتر کۆکرابێتەوە) وێنەیەکی دروستمان ناداتێ هەروەك ئەو کتێبانەی تەنها بە شانوباڵی ڕەوتی ئیسلامی هەڵدەدەن‌و باس لە هەڵەکانی ناکەن.

میسری جیاناکاتەوە لەنێوان دوو وتاری میانڕەو پەرگیرو جیاوازییەکان لای ئەو یەك خاڵی ڕووکەشییە ئەویش کاتی بەرکارهێنانی توندوتیژییە کە ئەوانەی گوایە میانڕەون دەڵێن هێشتا کاتی توندوتیژی نەهاتووە(ل٥) ئەوەش یەکێکە لە پێکهاتەکان ڕەوتی ڕیشەکێشکردن کە پاساوێك لەوجۆرە بۆ لەناوبردنی ئیسلامییەکان دەهێنێتەوە کە هەمان پاساوی ڕیشەکێشکردنی ئیسلامییە کە عەلمانییەکان بەیەك چاو تەماشا دەکات.

میسری ڕەخنەش لە دەسەڵاتی کوردی دەگرێت کە دەرفەتی بۆ ئیسلامییەکان ڕەخساندووە ((لەکاتێکدا هیچ دەسەڵاتێکی عەلمانی ڕێگا بە پێکهێنان و دامەزراندنی حزبی ئایینی نادا)) ل٩.

ئەوانەی باوەڕیان بە ڕیشەکێشی هەیە نازانن کە لەوە ئەهوەنتر هەیە ئەویش بێبەشکردنە کە بەشێکی گەورەی گوناهی دروستکردنی توندوتیژی لە جیهاندا هەڵدەگرێت. بێبەشکردن دەروازەی ناڕەزاییە، ئەو ناڕەزاییەی یەکێکە لە ڕێگەکان بۆ توندوتیژی.

تەکفیری عەلمانی

تەکفیر هەر تەکفیری ئاینی نییە بەڵکو جۆرێکی دیکەی هەیە، ئەگەر چی بەشێوە لەو ناچێت، ئەویش تەکفیری عەلمانی. نموونەیەکی ئەو تەکفیرە قسەکەی میسرییە کە لەناو کەسانی عەلمانیی عەرەب باوەو دیارە لەوانی وەرگرتووە. ئەو هانی دەسەڵاتی کوردی دەدات بۆ ڕیشەکێشکردنی ئیسلامییەکان و حوکمێکی تەکفیرییان بۆ دەردەکات: ((تێکڕای ئیسلامی سیاسی دژ بە پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی و سیستەمی دیموکراسی و کۆمەڵگەی سیڤلن)) ل٨. ئەوەش بچێتە ئەولاوە کە ئەو دەسەڵاتە، هەروەها دەسەڵاتەکانی وڵاتە عەرەبییەکان، چەند پابەندی دیموکراسین و چەند بۆ پێشکەوتن قازانج یان زیانیان هەیە.

دژی قۆرخکردنی حەقیقەت.. بەناوی حەقیقەتەوە

میسری و هاوشێوەکانی ڕەخنە لە ئوسووڵییەتی ئیسلامی دەگرن کە حەقیقەتەکانی ئاین بە ڕەها دەزانن بەڵام بێئەوەی ئاگایان لە خۆیان بێت شتەکانی خۆیان وەکو حەقیقەت باس دەکەن. ئەوە لە سەرجەم بیرکردنەوەو قسەکردنیاندا هەیە، یەکەم حەقیقەتیش کە باوەڕیان پێیەتی

ئەوەی بەرامبەر، زیاتر بەرامبەری ئیسلامی، هەڵەیەو ئەوان ڕاستن. زۆریش لە بۆچوونەکانیان وەکو ڕاستی دەخەنە ڕوو، بێگومان لەبیریشان ناچێت جاروبار بڵێن کە ئەوەی دەیڵێن تەنها بۆچوونە. چەند نموونەیەك لە کتێبەکەی میسریدا هەن کە چۆن ئەو باوەڕە بە حەقیقەت لە هەندێ هەڵوێستدا بەرجەستە دەبێت:

میسری دەڵێت مرۆڤی تیرۆریست ئامادە نییە گوێ لە ڕای بەرامبەرەکەی بگرێ (ل٧) یەکسەریش دوای ئەوە دەڵێت: ئامادە نییە حەقیقەتەکان بسەلمێنێ.. بەڵام کام حەقیقەت؟ ئەوەی میسری ڕاستییەو دەبێت مرۆڤ باوەڕی پێ بهێنێت بەڵام ئەوەی ئەو مرۆڤە بە حەقیقەتی دەزانێ جێگەی ڕەخنەیەو باوەڕهێنانیش پێی جێگەی ڕەخنەیە.

میسری سڵ لە وشەی (حەقیقەت) ناکاتەوە، بۆ نموونە باس لە چاکسازیی ئاینی لەسەدەی نۆزدەیەم و گوایە جەمالوددینی ئەفغانی ((لەهەموو کەس زیاتر)) باوەڕی بە تیرۆر هەبووە.. ئینجا ئەو ((حەقیقەتە مێژووییانە))، کە تەنها دوو نموونەی لێ هێناوەتەوە، دەکاتە بەڵگە لەسەر ئەوەی جیاوازی لەنێوان میانڕەو توندڕەو جیاوازییەکی مەنهەجی نییە (ل٧).

فڕێدانی قسەی بێسەروبن

قسەی بێسەروبن لەو کتێبەکەدا وەکو شارا هەڵدراوەتـەوە، لەخوارەوەشداو لەم بەشە لاوەکییەدا تەنها دوو نموونە دەخەینە ڕوو، باقی نموونەکان لە ناواخنی باسەکانی ئەم کتێبەماندا هەن:

١–باسی مامۆستای قوتابخانە دەکات کە بەپێی ئاین نەك بەپێی زانست وانەکەی باس دەکات گوایە لەجیاتی ئەوەی پێیان بڵێت هەورە بروسکە

شەپۆلێکی کارەبابییە دەڵێت فریشتەیەکەو لە ئاسماندا قامچی دەوەشێنێت(ل٦) بەردەوامیش دەبێتو دەڵێت: دەستەدەستە قوتابیی سەرەتاییو منداڵانی گەڕەك بۆ گۆڕستان دەباتو بە سزای قەبرو قیامەت دەیانتۆقێنێ(ل٦) گوایە ئەم کارەش مرۆڤێك بەرهەمدەهێنێت ئامادەیە لەپێناوی سەرخستنی بیروباوەڕەکەی توندوتیژی بەڕەوا بزانێتو بەکردەوەش بیکات(ل٦).

نەمازانیوە لەکوێی ئەم سەرزەوییە مامۆستای قوتابخانە دەڵێت هەورە بروسکە قامچیی فریشتەکانە، دەشبێت بڵێین ئەم قسەیە لەکام گیرفان هێنراوەتە دەرەوە. نەك تەنها مامۆستای قوتابخانە وا دەڵێت بەڵکو ئایینیش وا باسی هەورەبروسکە ناکات. بردنی منداڵانیش بۆ گۆڕستان ئەگەر هەبێت لە سنوورێکی تەسکدا هەیەو بەش بە حاڵی خۆم نە لە کوردستانو نە لە دەرەوەی کوردستان شتی وام نەبیستووە، قسەکەی دواتریش لە هەمووی توڕڕەهاتترە چونکە پەروەردەی بیرخستنەوە گۆڕو قیامەت مرۆڤ فێری زوهدو دوورکەوتن لە هەڵپەی ژیان دەکات، بەڵکو لە توندوتیژیش دووریدەخاتەوە. شتێکی زانراویشە کە لە مێژووی ئیسلامدا زۆر لە زاهیدەکانو موتەسەووفەکان ڕۆچووبوون لە یادی مردنو قیامەت تا وایان لێ هات هەموو جۆرە کۆششێکیان بە زیادەو زیانبەخش دەزانیو ئەوانە کەمترین بەشدارییان لە جیهاد دەکرد.

٢ –گوایە ئوسووڵییەت ڕێگە لە هەر هەوڵێکی نوێ دەگرێت بنەماکانی شەریعەت لەگەڵ واقیعی نوێدا بگونجێنێت(ل٢٠) لەکاتێکدا ئەم گونجاندنە یەکێکە لە کارەکانی ئوسووڵییەت بەڵام بەو مەرجەی حەرامکردنی حەڵاڵو حەڵاڵکردنی حەرامی تێدا نەبێت.

میسریش کە دڵی بەو تاوانە خۆش بوو و پێش ئەوەی ساغیبکاتەوە دەچێتە ئەنجامێك کە ئەم دژایەتیکردنەی گونجاندن بۆ ئەوەیە وزەی عەقڵ ئیفلیج بکاتو بۆ ئەوەی ئەفسانەو سیحرو خورافە بێنێتەوە مەیدان(ل٢٠–٢١) بێئەوەی ئەو میسرییە بزانێت کە نەك تەنها ئوسووڵییەت بەڵکو فەقیهەکانی زەمانی زووش چۆن دەیانڕوانییە ئەفسانەو جادوو (کە لای هەندێك مەزهەب سزای جادووگەر کوشتنە)و خورافە. میسری کە بە زمانی دەیان ساڵی پێش ئێستا قسە دەکاتو تەنانەت ناشزانێت کە پێش دوو لاپەڕە باسی هەڵوێستی ئوسووڵییەت لە شارستانیی ڕۆژئاوا کردووەوکە ئەو شتانەی پەیوەندییان بە بەرهەمهێنانی سامانی ماددییەوە هەیە پەسەندیان دەکات(ل١٩) کەچی لێرەدا دەڵێت ئەو ئوسووڵییەتە دەیەوێت مرۆڤی سەردەم کۆیلە بکاتو نەتوانێت سوود لەو هەموو دەستکەوتانەی مرۆڤایەتی وەربگرێت (ل٢١)... زانیمان سەرچاوەی ئەو ناڕێکییە چییە.

بەئاسانیش لەوێوە ئەنجامێکی تری دەستدەکەوێت ئەویش کە سەیرنییە ئوسووڵییەت ئەدەبییاتێك بەرهەم بهێنێت دەقاودەق لەگەڵ میتۆدەکەیدا بگونجێتو باس لە کتێبەکانی (بووكو زاوای ئیسلامی)و (ژیانی جنۆکە)و (ڕەوشتی چوونە سەر ئاودەست)، (پۆشاكو حیجابی ئیسلامی) دەکات(ل٢١).

دیارە تەنها ئەو ناونیشانانە لە ئەدەبییاتی ئیسلامی دەزانێت کەچی بۆ خۆی بەڕەوا دەزانێت قسە لەسەر ئوسووڵییەت بکات. بڕوانە کە هەرخۆی ناوی چەندین سەرچاوەی ئیسلامی بردووە کە ناوی یەك جنۆکەیان تێدا نییە: کتیبو وتارەکانی حەسەن ئەلبەننا، دادپەروەریی کۆمەڵایەتی لە ئیسلامدا (سەید قوتب)، دوو کتێبی تری سەید قوتب، قورئانو دەسەڵات

(فەهمی هوەیدی)، سۆشیالیزمی ئیسلامی (مستەفا ئەلسباعی)، چەند کتێبێکی (محمد عماره)، ڕابوونی ئیسلامی... (قەرەزاوی)..تاد، ئیتر میسری هیچ نادۆزێتەوە بیکاتە ڕەخنە (ژیانی جنۆکە)و (ڕەوشتی چوونە سەر ئاودەست) نەبێت کە ئەگەر سەدان کتێبی لەو جۆرەش هەبن (ڕاستتر ئەو جۆرە نووسینانە نامیلکەن) ناتوانین بیانکەینە ئەدەبییاتی ئوسووڵییەت نەك تەنها لەبەرئەوەی ئەوانە بەشێکی کەمن لە بەرهەمەکان بەڵکو لەبەرئەوەی ئوسووڵییەت کەمتر بایەخ بەو جۆرە بابەتانە دەداتو زیاتر بایەخ بە بابەتی فیکریو سیاسی دەدات تا ئەو ڕادەیەی هەندێك موسڵمان ڕەخنەی لێ دەگرێت کە بابەتە ئیمانییەکانو بابەتە فیقهییەکانی فەرامۆش کردووە.

نارێکی

شێوەیەکی نارێکیی میسری هەیە کە لای زۆربەی خەڵك هەیە ئەویش بەو واتایەی کە کەسێك ڕەخنە دەگرێت بەڵام ئەو ڕەخنەیە لە خۆشیدا هەیە. میسری چەند ڕەخنەیەك لە ئوسووڵییەت دەگرێت کە خۆی یان کەسانی تری غەیری ئیسلامی دەگرنەوە، جاری واشە ئەوە ڕەخنە نییە بەڵام لەبەرئەوەی باس لە ئوسووڵییەتی ئیسلامی دەکرێت خاڵی باسکراو دەبێتە ڕەخنە. ئەمانەی خوارەوە نموونەن لەسەر ئەو جۆرە نارێکییە:

<u>یەکەم:</u> لای میسریو هاوشێوەکانی ڕەوتی ئیسلامی سیاسی هەمیشە ڕوو لەو جێگایانە دەکات کە هەژارنو لەڕووی ڕۆشنبیرییەوە دواکەوتوون(ل١٣—١٤).

ئەگەر ئەمەش عەیب بێت پێویستە بۆ چەپیش عەیب بێت چونکە چەپیش بەهەمان شێوە ڕووی لەو جێگایانە کردبوو، بەڵام دیارە ئەوە عەیب نییە، نە بۆ ڕەوتی ئیسلامەو نە بۆ ڕەوتی چەپ چونکە ئەو ڕووتێکردنەوئەو

بەدەمەوەچوونەی خەڵك بۆ ئەو دوو ڕەوتە نیشانەی ئەوەن کە ئەو دوو ڕەوتە توانیبوویان بەدەم خواستەکانی هەژارانەوە بچنو بەرەکەی تر، بەرەی حکومەتو دەوڵەمەندانو قەڵەمبەدەستانی هاوشێوەی میسری لە خەمەکانی هەژاران دووربوون.

پێشەکی چاپی دووەم تەواو دەبێتو میسری مارکسیەتی خۆی لەیاد دەچێت بەڵام ئێمە زوڵم لە مارکسیەت ناکەینو دەڵێین ئەوە مارکسیەتێکی ساختەیە.

دووەم– لەمیانەی باسی میانڕەوەکان کە گوایە میانڕەو نین باسی بەنا دەکات لە نامەکەیدا: هەر نەتەوەیەك نەیتوانی مەرگ بچێنێو نەزانێ چۆن بەشەرەفەوە بمرێ نەتەوە نییە، ئەوەش کە ئێمەی زەلیل کردووە ئەوەیە ژیانمان زۆر خۆش دەوێو ڕقمان لە مردنە(ل٧). ئەم دەقە بخەرە سەر کاغەزێکی جیا نازانێ کێ نووسیویەتی: کەسێکی ئیسلامی یان چەپڕەوێکی چەکداری ئەمریکای لاتین یان پێشمەرگەیەکی کورد!

ئاشکراشە ئەوە بانگەوازی خۆبەختکردنە نەك کوشتنی بەرامبەر، بانگەوازی کوشتنی بەرامبەر زیاتر توندڕەوەکان دەیکەن.

سێیەم– زەرووڕەتی هەبوونی حزبی ئیسلامی

میسری بەڵگەیەك دەهێنێتەوە کە حزبی ئیسلامی زەروور نییە، ئەمەش بەڵگەکەیە: زۆربەی زۆری مرۆڤەکان موسڵمانو پەیڕەوی ڕێوڕەسمی ئاینیی خۆیان دەکەن ئیتر چ پێویست دەکات حزبی ئایینی هەبێ؟(ل٥)، بەڵام هەمان بەڵگە ڕووبەرووی حزبە قەومییەکان دەبێتەوە: خۆ هەمووما‌ن کوردین کەواتە چ پێویست دەکات حزبی قەومی هەبن؟

پێویستیی هەبوونی حزبی ئیسلامی هەر لەو قسەیەدا دەردەکەوێت:

خەڵك موسڵمانن‌و پەیڕەویی ڕێوڕەسمی خۆیان دەکەن بەڵام عەلمانیەت دەڵێت ئەو ڕێوڕەسمانە پەیوەندییان بە دەوڵەتەوە نییە، ئاسمان بۆ ئێوەو زەوی بۆ ئێمە، لەکۆتاییشدا هیچ شتێك لەو دەوڵەتەدا لەگەڵ ئایندا ناگونجێت‌و لەوەبەدوا دابڕانی کۆمەڵگە لە ئاین هێندە گەورە دەبێت دەرگای ئاسمانیش بەڕوویدا دادەخرێت. عەلمانیەت بەرنامەی خۆی جێبەجێ دەکات بۆیە پێویستە حزبی ئیسلامی هەبێت بۆ بەدیهێنانی بەرنامەی خۆی، بەرنامەکەش پەیوەندیی بە پێگەی ئاین لە هەردوو دەوڵەت‌و کۆمەڵگەوە هەیە. ئەوەی دواییش، واتە پێگەی ئاین لە کۆمەڵگە زەڕوورەتێکی تری هەبوونی حزبی ئیسلامییە چونکە بەهۆی سەردەمانی دواکەوتن‌و شێواندنی ئاین‌و بەهۆی سەردەمانی خۆسەپاندنی دەوڵەتی دوور لە ئاین بەسەر کۆمەڵگە موسڵمانەکاندا ئەو کۆمەڵگانە کەم تا زۆر لە تێگەیشتنی دروستی ئاین‌و لە مومارەسەی ڕاستی ئاین دوورکەوتوونەتەوە. بێگومان کاتێك حزبی ئیسلامی لە دەسەڵاتدا بێت توانایەکی گەورەتری دەبێت بۆ گەڕاندنەوە کۆمەڵگە بۆ تێگەیشتن‌و مومارەسەی دروستی ئاین، وەك پێچەوانەکەش هەروا ڕاستە، واتە دەسەڵاتێکی دوور لە ئاین دەبێتە هۆی دوورکەوتنەوەی زیاتری کۆمەڵگە لەو ئاینە.

<u>چوارەم: ڕەگەکانی تیرۆر:</u> میسری دەنووسێت: تیرۆر تەنها کوشتن‌و غافلکوژی ناگرێتەوە.. بەڵکو کوشتن‌و غافڵکوژی بەشێکن لە تیرۆر، تیرۆریزم ئیلغاکردنی بەرامبەرە بەشێوەیەکی فیزیکی بێت یان فیکری. تیرۆرزم فیکرە باوەڕی بە ململانەی سیاسی‌و دیالۆگ‌و ئازادیی بیرو ململانەی کۆمەڵایەتی نییەو لەهەمان کاتدا دەرەنجامی گۆشەگیری‌و دابڕانە، کاتێکیش هێزێکی سیاسی ناتوانێت پرۆژە سیاسییەکەی خۆی بەشێوەیەکی سروشتی پیادە

بکاتو هەست بکات لە بازنەیەکدا گیری خواردووە هەوڵ دەدات بەشێوەیەکی تر بوونی خۆی بسەلمێنێت تا ئەو ئاستەی ترسو تۆقاندنو خۆسەپاندن دەکاتە سەرمەشقی کاروکردەوەی خۆی(ل٣).

ئەم چەندە دێڕەی بەکورتی هێنامن بۆ کۆمەڵە پەڕگیرەکان (چەپو ڕاستو ئیسلامی) ڕاستن هەروەك چۆن بۆ حکومەتەکانیش هەر ڕاستن، کۆمەڵەکانی دەرەوەی دەسەڵات کە باوەڕیان بە حیوارو ئازادیی بیروڕا نەبێتو کە لە گۆشەیەکدا گیر دەخۆن پەنا بۆ کاری توندوتیژی دەبەن (هەشیانە بە پووکانەوە ڕازی دەبن)، حکومەتەکانیش بەهەمان شێوە کە باوەڕیان بە حیوارو ئازادیی بیروڕا نەبێتو بەرامبەر گەلو موعارەزە لە گۆشەیەکدا گیردەخۆن پەنا بۆ توندوتیژیو تۆقاندنو خۆسەپاندن دەبەن. بەڵام بۆچی میسریو هاوشێوەکانی ئەوە بەسەر تەنها کۆمەڵە ئاینییەکاندا دادەبڕن؟ چونکە میسریو هاوشێوەکانی پشتی دەسەڵات دەگرن.

پیاوانی دەسەڵات ئەو قسانە دەکەن بەڵام واقیع قسەیەکی تری هەیە: حکومەتەکان گەمەی تۆقاندنو خۆسەپاندن دەست پێدەکەن، پریشکی ئەوانەش نەك تەنها بەر ئەوانە دەکەوێت کە بە پەڕگیر ناودەبرێن بەڵکو ئەوانەش پێوەی گیرۆدە دەبن کە کەس گومانی لەوەدا نییە میانڕەون، گوناهەکەشیان ئەوەیە موعارەزەن، گوناهەکەشیان گەورەتر دەبێت ئەگەر موعارەزەیەکی بەهێز بنو هەڕەشەیەکی جیدی بن لەسەر هەیمەنەتی تاقمی دەسەڵاتدار.

خۆسەپاندنی کەمایەتییەکی سەربازی یان دەرەبەگ یان بنەماڵەوڕەفزی نەیارەکانو توندکردنی چنگ لە جەستەی دەوڵەتو گیانی هاوڵاتییان، لەبەرامبەرشیدا نەیارەکان ڕێگەی توندوتیژی دەگرنەبەر، بە ئەندازەی

زەبری حکومەتیش بیری توندڕەو پاساوەکانی خۆی دەدۆزێتەوە.

نموونە: توندوتیژیی ئیخوانی میسر کاتی پادشایەتی کەمتر بوو لەچاو توندوتیژیی ئیسلامیی سەردەمی ئەنوەر ئەلسادات چونکە لە سەردەمی پادشایەتی گەمەیەکی سیاسی هەبووە، بەڵام کاتی عەبدولناصر بەدواوە تەنها گەمەی دەسەڵات مایەوە، تەنانەت توندوتیژیی ئیخوان هی خودی ئەوان نەبوو بەڵکو بەشێك بوو لە کەشوهەوای گشتیی میسرو جیهان. بیروڕای شۆڕشگێر بەچەپو ڕاستەوە (فاشییەتیش جۆرێك بوو لە شۆڕش) جیهانی داگیرکردبوو، وڵاتی میسریش لەوە بێبەش نەبوو، جگە لەوەش دەسەڵات بەشی خۆی توندوتیژ بوو ئەگەرچی توندوتیژییەکەی لەچاو وەحشیگەرییەکەی سەردەمی عەبدولناصر یاریی منداڵان بوو.

میسریی خۆمانو هاوشێوەکانی کە ئەو جۆرە شتانە دەڵێن ناگەنە ئەنجامە مەنتقییەکە کە بریتییە لەوەی ستەمو دیکتاتۆریەتی فەرمانڕەوا یەکەم دروستکەری کەشوهەوای گونجاون بۆ توندڕەوی، ئەوان ناگەنە ئەو ئەنجامە چونکە مەبەستیان تەنیا تاوانبارکردنی ڕەوتی ئیسلامییە، ئەو مەبەستەش زۆربەی کات دەیانخاتە ناو باوەشی دەسەڵات، هەرچەندە چەپڕەوەییەکەی میسریش چەپڕەوەییەکی ((عەشایەری))یە بەڵام خەڵکی ترمان بینیوە چەپڕەوێکی ساغترە کەچی پاڵیداوەتە بەر دەسەڵات (بەڵام مەبەستمان نییە هەموو چەپەکان ئەوەیان کردووەو مەبەستمان لە چەند نموونەیەکە)، بەهۆی ئەمەشەوە باسێك لەو شێوەی میسری نرخێکی وای نییە چونکە یەك لای مەسەلەکە وەردەگرێت ئەویش بەسەقەتی، چۆنیش نرخی دەبێت کاتێك دەبینین شتی لەم جۆرە نووسراوە: ((هەموو ئاینەکان لەسەر هەر زەمینەیەكو لەهەر دەوروزەمانێك هەستیان بە مەترسیی

بەرامبەرکەیان کردبێ دەستیان لەکاری تیرۆریزمی نەپاراستوە))(ل٣). دەزانین ئەمە تایبەت نییە بە ئاینەکان بەڵکو زۆربەی هەرە زۆری گەمەکارانی ناو کۆمەڵگە دەیکەن: حکومەت بەشێوەیەکی سەرەکی، چەپڕەوەکان، ڕاستڕەوەکان..

توندڕەوی لەناو نابرێت بەڵام دەتوانرێت سنووری بۆ دابنرێت ئەوەش بەوەی ئازادیی بیروڕا بۆ نەیارەکان بە قەدەغە نەزانرێت، بەڵام ئازادییەك نا لەو جۆرەی میسری کە تەنها ئازادی لەوەدا دەبینێت عەلمانیەت بەرنامەی خۆی جێبەجێ بکاتو ئەوانی تر سەرکوت بکرێن بەبیانووی ئەوەی مەترسییەکی موحتەمەلی دواڕۆژن، بەڵام تەنها ئازادیی بیروڕا بەس نییە چونکە ئەو ئازادییە ڕووکەشییە ئەگەر هەبێت بەڵام کەس نەتوانێت وەزعی دەسەڵات بگۆڕێت.

پێنجەم: ئوسووڵییەتو عەقڵانیەت

ڕەخنەکە تەنها بۆ ڕەخنە بێت وەکو قسەکەی میسریی لێ دێت کە ئیبداعی ئەوی تێدا نییە بەڵکو قسەی کەسانی پێش ئەوە کە ئوسووڵییەت هەڵوێستێکی پراگماتیی لەمەڕ سوودوەرگرتن لەشارستانیی ڕۆژئاوا هەیە چونکە هەرچییەك پەیوەندیی بە بەرهەمی سامانی ماددییەوە هەیە پەسەندی دەکاو ئەوانەیش پەیوەندییان بە بواری فیکرو ڕۆشنبیرییەوە هەیە حەرامیان دەکات(ل١٩).

جارێ ئەمە هەنگاوێکە بۆ دواوە چونکە لای میسری ئوسووڵییەت ناعەقڵانییەو دواکەوتنەو هەوڵی دواخستنی مرۆڤ دەدات، بەڵام لێرەدا پێشکەوتنی ماددیی ڕۆژئاوای لا پەسەندە، واشی بۆ دەچم میسری باسی ئەم هەڵوێستەی ئوسووڵییەت لە سەرچاوەکەیەوە وەرگرتووەو قسەکانی تر

کە ئوسوولّییەت هەولّی دواکەوتن دەدات لە سەرچاوەیەکی تر وەرگرتووە (رەنگە ئەمەیان قسەی خۆی بێت)و وەکو هەموو نووسەرە جەوالّ لەشانەکان ئەو دوانەی تەنیشت یەك داناوە بێئەوەی لەیەکیان بداتو بزانێت چەند لەگەلّ یەکتردا نارێكو ناتەبان.

شەشەم: ئوسوولّییەتو ئیرادە

بیری ئوسوولّی بەهۆی بیروباوەڕی غەیبییەوە ڕۆلّی مێژوویی ئادەمیزاد دەکاتە بوونەوەرێکی بێ ئیرادە(!)و دەیەوێت لە موسلّمان بگەیەنێ هەرچی شتێك زانستو تەکنۆلۆجیا بەرهەمیهێناون ئیرادەی خوای لەسەربووە. بەم لێکدانەوە نەهلیستییە مەبەستێتی پرۆژە سیاسییەکەی تیۆریزە بکاتو ڕاییگەیەنێت مادام هەموو شتەکان بەندن بە ئیرادەی خوداوە لە ئایندەیەکی نزیکدا سیستەمی ئیسلامی سەرتاسەری دونیا کۆنترۆل دەکات(ل٢٣).

میسری نازانێت چی دەلّێت، لەلایەکەوە بیری ئوسوولّی بە بێئیرادەکردنی مرۆڤ تاوانبار دەکات بەپێی وتەی: هەموو شتێك ئیرادەی خوای لەسەربووە، بەلاّم یەکسەر دوای ئەوە شتێك دەخاتە پالّ ئەو بیرە کە کاری ئەو کەسانە نییە کە مرۆڤ بێئیرادە دەکەن، بەلّی بیری ئوسوولّی دەلّێت ئیسلام سەرکەوتنی گەورە بەدەستدەهێنێت بەلاّم ئەوە وزە بە موسلّمانان دەداتو پێیان دەلّێت گوێ مەدەنە شکستو دواکەوتوویی ئێستاو مەڕووخێن. میسری ڕەخنەی کۆنی سەردەمی مارکسیەت لە ئاینی پڕکراو لە خورافەمان بۆ دەهێنێتەوە لە سەردەمێك کە ئوسوولّییەت خاوەنی ئەوپەڕی ئیرادەیە، ئیرادەیەك وای لێکردووە بەرامبەر هێزە گەورەکانیش بوەستێتەوە.

ڕەنگە پێویستە ڕەخنەکە ئەوە بێت کە ئامانجەکانی ئوسوولّییەت هێندە گەورەن لەگەلّ تواناکانیدا ناگونجێن بەلاّم ئوسوولّییەت وەلاّمی ئەوەشی

پێیە: ئوسوولییەت دەڵێت ئیرادەی پۆلایین بەربەستەکان دەشکێنێت بەڵام ئەوەیان ئیرادەی خودی خۆمان نییە بەڵکو پشتیوانی خودایەو ئەو بەڵێنانەی خوداو پێغەمبەر داویانە. بەواتایەکی تر کێشەکە، ئەگەر ئەسڵەن ئەوە کێشە بێت، زیادە ئیرادەیە نەك بێئیرادەکردنی مرۆڤ وەکو میسریی خاوەن عەقڵی پێش چلو پەنجا ساڵ دەڵێت... ئاشکراشە چونکە ئەوعەقڵە کۆنەی هەیە کە لەگەڵ واقعی نوێدا ناگونجێت قسەکانی دژ بەیەکن... بەوە دەزانێت یان نازانێت؟ ئەوە کێشەی ئەو نییە، کێشەی ئەو شکاندنی بەرامبەرو ڕەزامەندیی دەسەڵاتەو بەس.

هەڵبژاردن لە ڕەخنە

میسری ڕەخنەی ئەوەی دەگرێت کە ئەگەر باوەڕ یەك باوەڕەو شەریعەت یەك شەریعەتە ئیتر بۆچی چەند حزبو ڕێکخراو بۆ ئەو مەبەستە هەن(ل١٦).

ئەمەش نەك تەنها بەو پرسیارە وەڵام دەدرێتەوە ئەگەر نەتەوە یەك نەتەوە بێت بۆچی چەند حزبێکی قەومی هەن بەڵکو هەروەها ئاگاداریشمان لە ڕەخنەیەکی پێچەوانە دەکاتەوە کە ئەوان لە شوێنی تردا دەڵێن بۆچی ئاین یەك ئاینە کەچی مەزهەبەکان زۆرن؟ ئەو هەمەجۆرەییەش کە لەکاتی تر داوای دەکەنو لێرەدا ڕەفزی دەکەن، لە حاڵەتی ئێستای میسریدا حیساب بۆ ئەو هەمەجۆرییەش ناکرێت.

تایبەتییەکی تری ئەو جۆرە کەسانە ئەوەیە بانگەشە بۆ ڕەخنە دەکەن بەڵام ڕەخنەکە بەفعلی تەنها ئاڕاستەی توێژێکی یان ڕەوتێك یان دیاردەیەکی دیاریکراو دەکەن. میسری داوا دەکات جەماوەر فێر بکرێت کە هەموو دیاردەیەك بابەتی ڕەخنەیەو هیچ شتێك بڤە نییە(ل٨)، ئەوەش لەمیانەی هاندانی دەسەڵات دژی ئیسلامییەکان دەڵێت، واتە ئەو توخنی

ڕەخنە لە دەسەڵات ناکەوێت تەنها لە یەك کاتدا نەبێت ئەویش حاڵەتی نەرمیی دەسەڵات (ئەگەر نەرمی بنوێنێت) بەرامبەر بە ئیسلامییەکان کەچی داوا دەکات جەماوەر فێر بکرێت گیانی ڕەخنەی هەبێت.

ناوزڕاندن بە عەرەبایەتی

هەوڵدان بۆ ناشیرینکردنی دیاردەی ئیسلامی لەڕێگەی لکاندنی سیفەتی نەتەوەپەرستیی عەرەبی شێوەی سەیر وەردەگرێت. میسری باسی ئەوە دەکات چۆن ئوسووڵییەکان دەبینین شارستانیی ڕۆژئاوا کۆمەڵگەی ئیسلامیی تێپەڕاندووە بۆیە تێزێکی تر بەرهەمدەهێنن گوایە هەرچییەکی شارستانیی ڕۆژئاوا لە شارستانیی ئیسلامی وەرگیراوە بۆیە موسڵمان مافی خۆیانە کەڵکی لێوەربگرن(ل١٩).

تا ئێرە قسەیەکە ئەگەر لەگەڵیشدا نەبین ناتوانین بڵێین ئەوەڵی لەگەڵ ئاخریدا نارێکە بەڵام ڕستەیەك هەیە لە قسەی میسری پەڕاندوومانە.

ئەمەش کورتەی هەموو قسەیەکە بەو ڕستەیەوە: ئوسووڵییەکان دەبینن شارستانیی ڕۆژئاوا کۆمەڵگەی ئیسلامیی تێپەڕاندووە بۆیە تێزێکی تر بەرهەمدەهێنن گوایە هەرچییەکی شارستانیی ڕۆژئاوا لەشارستانیی ئیسلامییەوە وەرگیراوە، ئیسلامیش دیاریی عەرەبە بۆ گشت مرۆڤایەتی، بۆیە موسڵمانان مافی خۆیانە کەڵکی لێ وەربگرن.

بزانە چۆن ڕستەی (ئیسلام دیاریی عەرەبە بۆ گشت مرۆڤایەتی) هیچ پەیوەندییەکی بەسەرو قنگی پاراگرافەکەوە نییە بەڵام خراوەتە ناویەوە تەنها بۆ ئەوەی ناوی عەرەب بخرێتە ناو باسەوەو بۆ ئەوەی ئەو قسەیە دووبارە بکرێتەوە کە ئیسلام هی تەنها عەرەبە. بەڵام هۆیەکی تر هەیە بۆ ئەم تێخنینە:

ئەو ویستوویەتی ڕەبتێك دروست بکات لەنێوان ئەو پاراگرافەو پاراگرافەکانی دوای ئەوە کە باسی هەڵوێست لە شارستانیی ڕۆژئاوا دەکەن لەلایەكو پاراگرافەکەی پێشوو کە باس لە بەکارهێنانی ئاین بۆ سەروەریی عەرەب، لەم ڕێگەیەش سەقەتتری نەدۆزییەوە، واتە تێخنینی ڕستەیەك کە پەیوەندیی بە پاراگرافی پێشوووە هەیە، بەڵام هیچ پەیوەندییەکی بەم پاراگرافەوە نییە.

میسری لە کۆتایی پێشەکییەکەیدا دەگەڕێتەوە سەر خاڵێك کە بەبڕوای خۆی گونجاوە بۆ دوورخستنەوەی خوێنەر لە ڕەوتی ئیسلامی ئەویش گولیە ناوەرۆکی وتارەکە لەپێناو ژیاندنەوەی ڕۆڵی نەتەوەی عەرەبدایەو لەمەدا هاوبەشە لەگەڵ نیزامە شۆڤینییە عەرەبەکان پاشان باسی پشتگیریکردنی ڕژێمی بەعس لەرێکخراوەی (ئەلقاعیدە)– شتێك کە ئەمەریکا بۆ گرتنی عیراق کردبوویە بیانوو بەڵام دوایی هەر خۆی بەدرۆیخستەوە– لەکۆتاییشدا دەڵێت ئوسوولییەتی ئیسلامیی سوننە بەرئەنجامی شکستی بزوتنەوەی قەومیی عەرەبەو ئەمجارە دەیەوێت لەبەرگی ئاینیدا خۆی دووبارەبکاتەوە، کە ئەمە ڕێك پێچەوانەی واقعە لەبەرئەوەی ڕەوتی ئیسلامی لەگەڵ ڕەوتی قەومیدا هەبووەو گەورەترین زەبر بەریکەوتبێت بەدەستی ڕەوتە قەومییەکانەوە بوو (عەبدولناصر، ئەلئەسەد، صەددام).

جگەلەوەش ئەوەی شارەزاییەکی کەمی لە ڕەوتە ئیسلامییەکان هەیە دەزانێت کە ئێستا کەمێك عەرەبایەتی تێکەڵ بە فیکری هەندێ لە حزبە ئیسلامییەکان بووە، چەندیش ئەو حزبە بەرەو میانڕەویو دیموکراسیو نزیکبوونەوە لە عەلمانییەت دەچێت هێندە عەرەبایەتی تێکەڵ بە فیکری بووە، چەندیش ئەو حزبە لەو شتانەوە دوور بێت (پەڕگیرەکانو ئەوانەش کە

پابەندی ئیسلامن بەڵام پەڕگیر نین) ئەوەندە لە فیکری قەومیی عەرەبییەوە دوورە تا لای هەندێکیان دەگاتە ڕادەی تەکفیرکردن، ئەوەی سەیر نییەو پەیوەندیی بە کوردەوە هەیە ئەوەیە عەرەبە ئیسلامییە میانڕەوەکان خۆیان لەناوی (کوردستان) دەپارێزن لەکاتێکدا ئەلقاعیدەو ڕێکخراوە وابەستەکانی بەشێوەیەکی ئاسایی ئەو ناوە بەکاردەهێنن، لە (بن لان)یشەوە بەرەو خوار ناوی کوردستان بێ هیچ ئیحراجییەك دەبەن، ناشڵێن کوردستانی عیراق، خۆ ئەگەر میانڕەوێك بوایە دەیوت باکووری عیراق یان چینێك ئارەقی دەردەکرد ئینجا دەیوت کوردستان.

میسری کە بەئارەزووی خۆی مێژوو دادەڕێژێت دەڵێت ئایدیۆلۆجیای بۆرجوازی شۆڤێنییەکی عەرەبییەو ئیسلام بە بەشێك لە کەلتووری نەتەوەی خۆی دەزانیێو لەدوای سەربەخۆییەوە بە دوو ئاراستەی جیا پیادەی کردووە؛ بەرامبەر کرێکاران‌و توێژە هەژارە عەرەبەکان مۆرکێکی نەتەوەیی بەو کەلتوورە دەداو ((تۆمەتی دژایەتیکردنی سەروەریی عەرەب شوێن هەر هێزێکی کۆمەڵایەتی دەخا کە سیستەمی عەلمانی بکاتە ئامانج))(ل١٣).

سەرلەبەری قسەکەش نەشارەزاییە ئەگەر نەڵێین تەزویرە چونکە ڕاستە عەرەبچێتی ئیسلام بە کەلتووری خۆی دەزانی بەڵام هەرگیز وەك مەرجەعێکی فیکریو سیاسیی خۆی نەدەزانی، عەرەبچێتی تا سەر ئێسقان عەلمانی بووەو ئەدەبییاتی دوو ڕەوتی گەورەی عەرەبچێتی (ناصریەت‌و بەعسیەت) لەبەردەستدا هەن‌و هەموو کەس دەتوانێت بەئاسانی حەزنەکردنی ئەو دوو ڕەوتە بە تێکەڵکردنی ئاین بە دەوڵەت ببینێت، میسری جگەلەوەی بەو تەزویرە دەیەوێت ڕووی عەلمانییەتی عەرەبی سپی بکات پەنا دەباتە بەر موبالەغەو دەڵێت ئەو شۆڤێنییەتە عەرەبییە بۆ

هێشتنەوەی نەتەوەکانی غەیری عەرەب لەژێر دەستیدا دروشمی یەکێتیی نەتەوەیی موسڵمان بەرزدەکاتەوە(ل١٣) ڕاستییەکەش ئەوەیە گەشەسەندنی ڕەوتی عەرەبچێتی یەکێتیی ئوممەتی موسڵمانی لەگۆڕناو هەموو کێشەکان کرانە کێشەی نەتەوەییو هەندێك حزبو وڵات خۆیان لە بەرەی سوشیالست نزیك کردەوە نەك جیهانی ئیسلامی.

میسری (ل١٩ پەراوێز) لەبەرئەوەی شارەزای ئیسلامییەکانی کوردستان نییەو لەدوورەوە تەماشایان دەکات تەنها بۆ ناشیرین کردنیان چیی بەمێشکدا دێت دەیڵێت گوایە دامودەزگاکان بەناوی عەرەبی دەنێن، برەوبە کەلتووری عەرەبو پۆشاکی عەرەب دەدەن، بەرنامەی پەروەردەو فێرکردن بەو مەرجە قبوولْ دەکەن عەرەبی بن، تەنانەت کە باس لە خواردنو میوانداری دەکەن مەبەستیان لە خۆراكو میوانداری لە شێوەی عەرەبە، ئاشکراشە ئەمانە هەموو خەیاڵی میسرینو تەنها یەك شت ڕاستە ئەویش بەکارهێنانی ناوی عەرەبی بۆ منداڵ بەڵام دیسان ئەوەش بەو ڕەهاییە نییە؛ ئەوەتا ئیسلامییەکان لەبەردەستدانو دەتوانرێت بزانرێت ڕێژەی ناوی عەرەبی کە لە منداڵەکانیان دەنرێن چەندە؟ هەروەها مەبەست هەر ناوێکی عەرەبی نییە بەڵکو بایەخ تەنها بەو ناوانەی کە ئیسلامییەتیان پێوە دیارە واتە کەس لەو ئیسلامییانە لەبەر عەرەبایەتی ئەو ناوانە هەڵنابژێرێت، ئەمەش شایەتیی کەسێکە لەناویاندا دەژی نەك قسەی کەسێکی وەکو میسری کە تەنها لە دوورەوە ئیسلامییەکانی بینیوە کەچی ئیدیعای ئەوە دەکات لە فیکریان دەکۆڵێتەوە، حاڵیش هەرچۆنێك بێت میسری دوایەمین کەسە بۆی هەبێت باسی کوردایەتی بکات.

موبالەغە

میسری لە خەیاڵدا دەژیو دەڵێت ئیسلامییەکان هێندەی لە ڕۆشنبیران دەترسن هێندە لە هێزە سیاسییەکان ناترسن چونکە ڕۆشنبیران بەتایبەت ئەوانەی تەفاعول لەگەڵ مەسەلە جەوهەرییەکانی ژیاندا دەکەن خاوەنی پرۆژەیەکی ڕۆشنگەرین(ل٩) دیارە لە هەسارەیەکی تردا دەژی چونکە وردبوونەوەیەکی زۆری لە گۆڕەپانی ڕۆشنبیریی کوردیی ناوێت تا بزانرێت کە جگە لە کەسانێکی کەمی خاوەن دیدی جیددی ڕۆشنبیریی کورد چەند لەدواوەیە.

موبالەغەو تۆمەتبارکردن بەڕوونی لەو کتێبەدا دیارە، ئەوەتا میسری بۆ تۆمەتبارکردنی ئیسلامییەکان دەڵێت: لەپێناو کەڵەکردنی زیاتر سەرمایەی ماڵیدا دەیان فەتواو حوکمی شەرعی دەردەهێننو سوود (الربا) حەلاڵ دەکەن (ل٢١) تەنها مەنتقی موبالغەشە ژمارە زیادە دەکات چونکە چ پێویست بە(دەیان) فەتوا بۆ ئەوە دەکات؟

نیازی هاوشێوەکانی میسری پاڵیان پێوەدەنێت بۆ بەکارهێنانی بەردەوامی وشەکانی (هەموو)، (دەیان)، (سەدان)، (تێکڕای)و خوشکو براکانی تری ئەو جۆرە وشانە.

میسری دەرفەتێك لە پێشەکییەکەیدا دەدۆزێتەوە بۆ ئەوەی چەند قسەیەکی دووروردرێژی بێسەروبنی (فەرەج فوودە)ی میسری نەقڵ بکات. ناوبراو دوژمنایەتیی سەرسەختی ئیسلامییەکانی دەکردو نووسینەکانی پڕ لە تانەوتەشەرو تۆمەتبارکردنو سووکایەتی پێکردنن.

قسەکان بەوە دەستپێدەکەن: قورئان سووی حەرام کردووەو ئوسووڵییەت حەلاڵی دەکات، بەڵام گەشتوگوزار لە خەڵك حەرام دەکەن،

ئەویش گوایە لەبەرئەوەی موسڵمانان تێکەڵ بەخەڵکی وڵاتانی تر دەبن‌و لە شارستانییەکەیان بەهرەمەند دەبن.

ئەم قسەیە ئاساییە بۆ نووسەرێك کەسانێکی کەم بکاتە نموونەی دیاردەیەك، ئەوانە بەدوای نموونەی سەیردا دەگەڕێن بۆ ئەوەی بەسەر زۆرینەدا بیسەپێنن.

ئینجا گوایە فەرەج فوودە قسەکانی کەسێکی ئوسووڵی دەهێنێتەوە کە ئاوای وتووە:

گەشتیارەکان شارستانییەك دەهێنن ئیسلام قەدەغەی کردووە. دراوێك دەهێنن کە لەئاینی ئێمە نەبووە چونکە ئیسلام جگە لەدرهەم‌و دینار هیچ دراوێکی تری قبووڵ نییە. باشتر لە گەشتوگوزار ئەوەیە مرۆڤ بچێتە گۆڕستان‌و کەمێك لەوێ بیربکاتەوە... کەی پیاوچاکانمان ئاودەستیان بەکارهێناوە؟ دەبێت لەپێناوی ئاودەستدا دەوڵەت بە ملیار پارە بۆ زێراب‌و ئاوەڕۆ خەرج بکات لەکاتێکدا دەتوانین لەجیاتی ئەوە بۆ سەرئاوکردن بچینە دەرودەشت ئیتر هەم پارەیەکی زۆر بۆ دەوڵەت دەگەڕێتەوە هەم بۆ موسڵمانانیش گەشتوگوزارە. (بەکورتی، ل٢٢–٢٣).

ئەو قسانەی فوودە بۆنی زێرابیان لێ دێت‌و میسری ئەو بۆنەی پێ خۆشە بۆیە بەدرێژایی زیاتر لاپەڕەو نیوێك نەقڵیان دەکات گوایە قسەی کەسێکی ئوسووڵین. ناوی ئەو کەسە نەبراوە، قسەکانیش جێگەی گومانن بەڵام گریمان وترابن فوودە قسەی لەو جۆرە هەڵدەبژێرێت بۆ باسی دیاردەیەکی فراوان‌و گەورەو جیهانیی وەك ئەوەی ئوسووڵییەتی ئیسلامی، ئایا دروستە ئیسلامییەك نموونەیەکی وا سەقەت هەڵبژێرێت‌و بیکاتە نموونە لەسەر

عەلمانیەت؟[٣]

تێخنینی مەسەلەکان

نموونەیەکی تر لەسەر تێخنینی زانیاری لەشوێنی نەگونجاودا ئەوەی لاپەڕە(٢٠) کە تێیدا باس لە هەوڵەکانی ئوسووڵییەت سەبارەت بەئیسلامیکردنی زانستەکان (أسلمة العلوم) کراوە کە دەیەوێت دەستکەوتەکانی زانستی بە باوەڕی ئاینی لێکبداتەوەو هەرچییەك لەگەڵ بنەماکانی ئایندا ناگونجێت لایباتو بۆ گەیشتنیش بۆ ئەم مەبەستە زاراوەی دوو لانە (مصطلحات ثنائية) دووبارە دەکاتەوە(ل٢٠).

با خوێنەر هەوڵبدات بزانێت ئەو زاراوانە چین کە بۆ وەرگرتنو قبوولکردنی دەستکەوتەکانی زانست بەپێی باوەڕی ئاینی بەکاردێن، دڵنیام خوێنەر ناتوانێت ئەو زاراوانە بدۆزێتەوە، ئەو کارە بۆ میسریش زەحمەتە هەر بۆیە دەبینین ئەم زاراوانە دەنووسێت: ڕزگاربوونو لەناوچوون (الخلاصو الهلاك)و ملکەچبوونو یاخیبوون (الطاعة والمعصية) حەرامو حەڵاڵ، باوەڕو بێباوەڕی، کۆنو نوێ، ئیسلامیو عەلمانی، حزبی ئیسلامیو

---

[3] بەپاڵ سووکایەتی پێکردنو هێرشی کوێرانەی (فوودە) لەسەر ئیسلامییەکان ئەو جۆرە کەسانە دەچنە ڕیزی دەوڵەت دژ بەو ئیسلامییانە، دەوڵەتی موخابەراتو سیخوڕو ئەشکەنجەو گرتنی هەرەمەکی. (فوودە) بەم شێوەیە لە سەنگەری دەسەلاتداری سەرکوتکەر بوو لەگەڵ ئەوەشدا کوشتنی هەڵە بوو. لەڕاستیشداو وەك چۆن ئەگەر حساب بۆ عەقڵ بکەین ئیسلامیی عاقڵمان هەن سوود بە ئیسلام دەگەیەنن لەگەڵ ئیسلامیی بێعەقڵ کە زیانیان بۆ ئیسلام زیاترە بەهەمان شێوە عەلمانیی عاقڵو عەلمانیی بێعەقڵ هەن کە بەبڕوای خۆم پێویستە ژیانی هەردووکیان، عاقڵەکەو بێعەقڵەکە، بپارێزرێت، یەکەمیان لەبەرئەوەی سوود لەعەقڵەکەی وەردەگرینو دووەمیان لەبەرئەوەی کوشتنی لە نوکتەکانی بێبەشمان دەکات جگەلەوەی کوشتنی شەرەفێکی پێدەبەخشێت کە شایەنی نییە.

حزبی شەیتان، خواکردو مرۆڤکرد(ل٢٠).

خوێنەر ئێستا هەقیەتی ئەو پرسیارە بکات: ئەم زاراوانـە چ پەیوەندییەکیان هەیە بە بەئیسلامیکردنی زانستەکانو قبوولکردن یان ڕەفزکردنی دەستکەوتەکانی زانست؟ بەڵام تەنانەت میسریش ئەوەی نەزانیوە چونکە ئەوەی لە شوێنێکدا بینیوەو بەسەقەتی ((بردوویەتی)).

بۆیە یەکسەر دوای ئەوە قسەی پێش دێڕێکی لەبیر دەچێتو دەڵێت کە هەر یەك لەو زاراوانە کە لەسەر بناغەی دوو جەمسەری دژ بەیەك بنیات نراوە بۆ ئەوەی هەر کەس پشتیوانی لێنەکرد بخەنە سەنگەری دوژمنەوەو تۆمەتی دژایەتیکردنی شوێن بخەن. کوا بەئیسلامیکردنی زانستەکان؟ میسری ئەمجارەش ڕەبتەکەی لەدەستداوە، میسری لەکۆتاییدا ڕەبتێکی لاوازتر دەدۆزێتەوە کە ئوسووڵییەت هەموو حەقیقەتەکان لە ئاییندا دەبینێتەوە ئیتر مرۆڤ پێویستی بە سەرچاوەیەکی تری مەعریفە نییە. ئەمە بەڵگەیە کە میسری شتەکانی کۆکردۆتەوە بەڵام نەیزانیوە بەباشی بەیەکەوە بیانبەستێتەوەو بیانخاتە کار.

نەشارەزایی لە ئوسووڵییەتو لە مێژوو

هەرچەندە کتێبەکە یەك پارچە نەشارەزاییە بەڵام بەباشترم زانی ئەم بەشە تایبەت بکەم بۆ نەشارەزایی میسری لە ئوسووڵییەتو مێژووی وڵاتانی ئیسلام بەهەموو قۆناغەکانییەوە. ئەو نەزانییە نووسەری خستبووە ناو گۆمی هەڵەوە، ئێنجا حەزو ئارەزووو هەڵوێستی ئامادەی دژایەتیکردنی ڕەوتی ئیسلامی دەچێتە پاڵ ئەو نەشارەزاییە بۆ ئەوەی پێکەوە بەرهەمێکی پڕ لە هەڵە پێشکەش بکەن.

میسری دەیسەلمێنێت کە سەرچاوەکانی ((ئوسووڵییەتی)) ئیسلامیی

نەخوێندۆتەوە چونکە دەڵێت تیۆریستەکانی ڕەوتی ئیسلامی دەزانن کە زاراوەی ئوسووڵی زاراوەیەکی ڕۆژئاواییە کەچی پەسەندیشی دەکەن(ل١٦).

ڕاستەکەش ئەوەیە کە ئەو ئوسووڵییانەی باسیان دەکات ددان بەو زاراوەیە نانێنو بۆ وەسفی خۆیان بەکاریناهێنن، میسری کە ئەوەی نەزانیوە نەشێزانیوە کە تەفسیری بەکارهێنانی وشەی ئوسووڵی هەڵەیە.

ئەو دەڵێت: ئوسووڵی بە کەسێك دەوترێت کە بتوانێت لەسەر بنەمایەکی تیۆری حوکمەکانی باوەڕ بەرجەستە بکات(ل١٦)

ئەمەش پێناسەیەکی ((گیرفانە)) چونکە ئەگەر ئەمە ئوسووڵی بێت کەواتە موتەسەووفەکانیش ئوسووڵین چونکە ئەوانیش دەیانەوێت حوکمەکانی باوەڕ بەرجەستە بکەن، تەنانەت کەسێکی دینداری ئاساییش هەر ئوسووڵییە، خۆ ئەگەر مەبەست لە بەرجەستەکردنی حوکمەکانی باوەڕ لە ئاست سەرجەم کۆمەڵگەو بەتایبەت فەرمانڕەوایىو ئەگەر بزانین کە ئوسووڵییەت سەرەتا بۆ ڕەوتێکی مەسیحی بەکار دەهات دەزانین کە ئوسووڵییەتی مەسیحی بەو جۆرە پێناسە نەکراوە.

ئینجا گوایە ((ئوسووڵییە)) ئیسلامییەکان لەوەش زیاتر بە زاراوەی ئوسووڵییەت دەبەخشن کاتێك ئوسووڵی دەکەنە ئەو کەسەی لە باوەڕو شەریعەت (العقیدە و الشریعە) تێگەیشتووەو کاری بۆ بکات(ل١٦)، دیسانیش ئەوە ئوسووڵییەت نییە چونکە پێویستە تێکڕای موسڵمانان، نەك تەنها ئوسووڵییەکان، لە عەقیدەو شەریعەت تێبگەن چونکە ئەو دوو شتە خاڵی هاوبەشیانە، کارکردنیش بۆ عەقیدەو شەریعەت تایبەت بە ئوسووڵییەکان نەبووەو کەسانی زۆر هەبوون پێش سەرهەڵدانی ئوسووڵییەت کاریان بۆ کردوونو هێشتا هەن کاریان بۆ دەکەن بێئەوەی بتوانین بە

ئوسوولییان بزانین.

میسری تەنانەت ناشزانێت عەقیدە چییە چونکە وشەی (باوەڕ)ی بۆ بەکاردەهێنێت لە کاتێکدا باوەڕ بریتییە لە (ئیمان) کە هەردوو لایەنی فیکریو ڕۆحی دەگرێتەوە، لەکاتێکدا عەقیدە بریتییە لە چەند بنەمایەکی فیکریی پەیوەست بە ئیمان وەکو هەبوونو وەحدانیەتی خوداو سیفاتەکانیو قەدەرو مەرجەکانی ئیمانبوونو هۆکانی کافربوون... تاد نەزانینی ئەو زاراوەیەش چاوەڕێ کراوە لە کەسێك شتی لەچەند سەرچاوەیەکەوە وەرگرتووە بێئەوەی لەو مەسەلانە بکۆڵێتەوە.

دوایین هەڵەی میسری لەو شەش دێرەدا، کە هۆکەی بۆ نەشارەزایی دەگەڕێتەوە، ئەوەیە کە گوایە ئوسوولییەکان دەیانەوێت ئوسوولییەت بکەنە زاراوەیەك بەرامبەر عەلمانیەت کە حەقیقەت بە بەرهەمی عەقلانییەت دەزانێ(ل١٦) کە لەو ڕستەیەدا چوار هەڵە هەن: یەکەمیان ئوسوولییەکان نایانەوێت زاراوەکە بکەنە بەرامبەری عەلمانیەت چونکە ئەسڵەن ئەو زاراوەیە بۆ خۆیان بەکارناهێنن، دووەمیش عەلمانیەت ناڵێت حەقیقەت بەرهەمی عەقلانییەتە بەڵکو عەلمانیەت باس لە شتی تر دەکات، سێیەم عەلمانیەت باسی حەقیقەت ناکات بەڵکو باسی پەیوەندیی نێوان ئاینو دەوڵەت، هەروەها نێوان ئاینو کۆمەڵگە دەکات... بڕوانە کە میسری بەردەوام باسی حەقیقەت دەکاتو عەلمانییەکانی ئەمڕۆ شەرم لە ناوبردنی حەقیقەت دەکەن چونکە ئەو باسە بەهی مارکسیەکانو ئایندارەکان دەزانن.

چوارەم هەڵەش پەیوەستکردنی عەلمانییەتە بە عەقلانییەت کە ئەمە هەڵەیەکە کەسانی تریش دەیکەن، هۆی هەڵەکەش ئەوەیە عەلمانییەتو عەقلانییەت دوو بواری جیان لەیەك، ئەمەش زیاتر لە بواری ئابووریدا

دەردەکەوێت.

میسری لەخۆیەوە قسە دەکات کاتێك دەڵێت ئوسووڵییەتی ئیسلامی دەیەوێت خورافەو بێئیرادەکردنی مرۆڤ بژێێنێتەوە(ل١٧). ئەمەش وێنەیەکی کۆنی چەپە کۆنەکانە سەبارەت بە ئاین بەگشتی کاتێك دەیانوت ئاین مرۆڤ فێری خورافەت دەکاتو ئەو مرۆڤە بێئیرادە دەکات، بۆیەش وێنەیەکی کۆنە چونکە باوەڕی عەلمانیی کۆن سەبارەت بە ئاین ئەوە بوو ئاین باوەڕێکی سلبییەو مرۆڤ بۆ گۆڕانکاری هان نادات، بۆیەش بەزۆر فیکری چەپە کۆنەکان بوو چونکە ئەوان هەوڵیان دەدا لەمیانەی دژایەتیی ئیستعمارو توێژی فەرمانڕەوا کۆمەڵگە بگۆڕنو دەیانبینی پیاوانی ئاینو خەڵکی دیندار (بێئەوەی ئەو چەپانە بپرسن ئەو جۆرە دینداریيە تا چەند لەگەڵ خودی ئایندا گونجاوە) بەرامبەر بە گۆڕان سلبینو زۆر جار دژ بەو گۆڕانەن، لەڕووی عەقڵیشەوە نوقمی خورافەت بوون، بەڵام ئەم وەسفە بۆ ((ئوسووڵییەتی)) ئیسلامی نەك هەر نەگونجاوە بەڵکو هەڵەیەکی گەورەیە لەبەرئەوەی ئوسووڵییەت نەك تەنها خورافەت ناژێێنێتەوە بەڵکو دژ بە خورافەتە کە لەچەند بیروباوەڕو مومارەسەیەکی ناو کۆمەڵگە موسڵمانەکاندا بەرجەستە ببوو وەك: باوەڕ بە فاڵچێتیو زانینی دوارۆژ، باوەڕی کۆن سەبارەت بە دیاردەکان وەك ڕۆژگیرانو مانگگیرانو باران، هەموو ئەو چیرۆکانەی جیهانی غەیب کە لە قورئانو فەرموودەی صەحیحدا نەهاتوون وەك چیرۆکە سەیرەکانی شاخی گاو خێوەکانی شەوانی گۆڕستانو دێوو درنجو نیشانە خراپەکانی خوێندنی بایەقووشو کوندەپەپوو و شوومێتیی ڕۆژو مانگی دیاریکراوی ساڵ... تاد، لەهەمووش گرنگتر باوەڕی زۆرباوی ناو جەماوەری موسڵمان بە توانای شێخەکان، مردووو زیندوو و هانا بردن بۆ شێخە

مردووەکانو گۆڕەکانیان.

ئوسوولّییەت باوەڕی بە جیهانی غەیب هەیە کە قورئانو فەرموودە باسیان کردووە بەڵام تەنها لە سنووری قورئانو فەرموودە بێ ئاوەڕدانەوە لە فەرموودە هەڵبەستراوەکان یان چیرۆکە سەیرەکان.. بێگومان جۆرێکی تری خورافەت هەیە کە بریتییە لەو باوەڕە ماددییە کە غەیری جیهانی بینراو باوەڕی بە هیچ جیهانێکی تر نییە بەڵام ئەمەیان خورافەتێکە لە بەرگی زانستدا.

ئوسوولّییەت هەروەها دژ بە بێئیرادەکردنی مرۆڤە چونکە بەرنامەی ئوسوولّییەت بەرنامەی کارکردنی لە کۆمەڵگەو لە کایەی سیاسیدا، بەلای کەمیشەوە کارکردنە لە کۆمەڵگە بێئەوەی توخنی سیاسەت بکەوێت وەك لە هەندێ ڕەوتی ئیسلامیدا هەیە، واتە هەوڵێکە بۆ گۆڕینی کۆمەڵگەو تا دەگاتە ڕادەی دەستگرتن بەسەر دەسەڵاتدا، ئەوەش وێنەیەکی کاریکاتێرییە کە میسری پیشانمانی دەدات: هەموو ئەوانە کە ئامانجەکەیان پێویستی بە ئیرادەی گەورەیە: کەسانێك لەڕێگەی مەوعیزە هەوڵی گۆڕینی کۆمەڵگە دەدەن، کەسانێك لەڕێگەی کاری سیاسییەوە هەوڵی گۆڕینی کۆمەڵگەو نیزامی حوکم دەدەن، کەسانێك چەکیان هەڵگرتووەو لەڕێگەی جیهادەوە ئەو هەوڵە دەدەنو بە چەکە سووکەکانی دەستیان بەرامبەرهێزە گەورەکانی جیهان دەوەستن.. هەموو ئەمانە لای میسری کار بۆ بێئیرادەکردنی مرۆڤ دەکەن!

میسری ڕەوتی ((ئوسوولّی)) بەوە تاوانبار دەکات کە ئامادە نییە بە چاوی ڕەخنە ئاوڕ لە مێژووی پانزە سەدەی ڕابوردوو بداتەوە کە مێژوونااسانی ئیسلام پەردەیان لەسەر دەیان دیاردەی دزێو هەڵماڵیوە،

ئوسووڵییەتیش لایەنە ئیجابییەکانی ئەو مێژووە دەکاتە قوربانیی لایەنە تاریکەکانیو هەر ئەم لایەنە بە مێژووی حەقیقی دەزانێت(ل١٧).

ئەمە نیشانەیەکی ترە کە میسری خۆشی نازانێت چیی نووسیوە. ئایا کام لایەنی تاریکییە کە ئوسووڵییەت بایەخی پێداوەو بە مێژووی حەقیقەت زانیوە؟

ئاشکرایە ئوسووڵییەت سەردەمی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)و خەلیفە ڕاشیدەکان دەکاتە مەرجەع بۆ فیکری خۆیو تەنها لەڕووی زانستییەوە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی ئەمەویو عەبباسی ئەوەش کە پەیوەندیی بە دەوڵەتەوە نییە بەڵکو پەیوەندیی بە کۆمەڵگەوە هەیە کە پێویستی بەو زانستە هەبووە. سەردەمی ئەمەویو عەبباسی کە لادان لە دوو ئامانجی سەرەکیی ئیسلام تێیاندا ڕووی دا، پاکیی بیروباوەڕو ئیسلامییەتی ڕەفتار لەلایەکو عەدالەتی ئابووریو سیاسی لەلایەکی تر، ئەو دوو سەردەمەش وەکو فەرمانڕەواییو سەروەری بەزۆری زۆردار لەلایەن ڕەوتی قەومیی عەرەبییەوە شکۆمەند کراون، سەردەمی پێغەمبەرایەتیو خەلیفە ڕاشیدەکان بەشە هەر ڕووناکەکەی مێژووی ئیسلامەو ((ئوسووڵییەکان)) بۆ ئەو بەشە دەگەڕێنەوەو دەیکەنە یەکێك لە مەرجەعەکانیان.

کەسێك ئەو ڕاستییە سادەیە نەزانێت دیارە ئەوەش نازانێت کە نابێت مێژووی ئیسلامی کە مێژووناسانی موسڵمان نووسیویانە بێ قەیدو شەرت وەربگیرێت بەڵکو پێویستە بخرێتە ژێر تیشکی ڕەخنەی زانستی کە بەشی هەرە گەورەی ئەو ڕەخنەیە بریتییە لە ڕەخنە لەو سەنەدانەی ئەو مێژووەی پێ گێڕدراوەتەوە، واتە حاڵی ئەو کەسانەی ئەو مێژووەیان گێڕاوەتەوە، ئەویش بەپێی بنەماکانی زانستی فەرموودە.

ئەو کارەشە کە ڕابوونی ئیسلامی بایەخی پێداوە، مەبەستم لە ڕابوون حاڵەتە ئیسلامییەکەیە بەگشتی کە تێیدا ئەوەی تەنها خەریکی کاری زانستە ئیسلامییەکانە (قورئان، فەرموودە، مێژوو)و ئەوانەش کە خەریکی کاری سیاسین، بەڵام ئەوە بێئاگاییەکی گەورەیە مرۆڤ پێی وا بێت بۆ شارەزابوون لە مێژووی ئیسلامی خوێندنەوەی کتێبەکانی مێژوو بەسن، هەموشیان جێگەی قبوولّ بن.

میسری چەند وشەیەك دووبارە دەکاتەوە مەگەر تەنها خۆی بزانێت لەکوێی بیستوون. ئەو دەڵێت مێژوو لە میتۆدی ئوسوولییەت مێژووی مرۆڤ نییە بەڵکو مێژووی ئاینەو دەبێت تەقدیس بکرێت(ل١٨). یانی چی مێژووی ئاین؟ یانی چی مێژووی مرۆڤ؟ مێژوو لەکوێدا بووە؟ لەسەر زەوی؟ لە ئاسمان؟ ئاین لەناو کێدا کاری کردووە؟ هەر لەناو مرۆڤدا کاری نەکردووە؟ وەك وتم میسری تەنها چەند وشەیەك دووبارە دەکاتەوە بێئەوەی بزانێت واتەکانیان چییە.

میسری بۆ جاری چەندەم دەیسەلمێنێت کە نەشارەزایە لە ((ئوسوولییەتی)) ئیسلامی بەوەی دەڵێت ئەو وتارە بڕیارو حوکمی موجتەهیدانی پێشوو دەکاتە چەند دەقێکی چەسپاو و نەگۆڕ(ل١٨).

((ئوسوولییەتی)) ئیسلامی دژ بە تەقدیسکردنی موجتەهیدانی کۆنە، بەلای کەمیشەوە لە مەسەلەی موجتەهیدان بێدەنگە، هەندێ ڕەوتی ئیسلامی لەو مەسەلانە ناکۆڵنەوە چونکە لە بواری کارکردنی ئەواندا نییە یان نایانەوێت مەسەلەی موجتەهیدەکان بوروژێنن، هەندێکی تریش قسەیان لەسەر دەکەن و هەوڵدەدەن ئەو موجتەهیدانە وەکو بوونەوەرێکی پیرۆز تەماشا نەکرێن، زۆریش لەو لایەنە ئیسلامییانە حوکمێکی ئیسلامیی دروست

بەسەر موجتەهیدان دەدەن کە مرۆڤن‌و قسەیان وەردەگیرێت‌و قسەیان ڕەتدەکرێتەوە. قسەکەی میسریش نموونەیەکی ترە لەسەر ئەوەی کە ئەو شتێکی بیستووەو دووبارەی دەکاتەوە.

میسری دەڵێت ئەو کەلتوورەی ئوسووڵییەت پەسەندی دەکات کەلتوورێکە بەدرێژایی مێژووی ئیسلام لە خزمەتی بەرژەوەندییەکانی دەسەڵاتدا بووە (ل١٩)، ئەوەش یەکێکە ترە لە قسە بازاڕییەکان چونکە بەشی هەرە گەورەی ڕەوتی ((ئوسووڵی)) لەسەر پێگەی وتەی گۆڕانکاری ڕاوەستاوە، ئەو ڕەوتەش دەزانێت کە سەردەمی ئەمەوی‌و عەبباسی، کە تێیاندا ئاین بۆ خزمەتی دەسەڵات خرایە گەڕ، بریتی بوو لەو گۆڕانکارییە تراجیدییەی بەسەر دەسەڵاتی خیلافەتی ڕاشیدیدا هات بۆیە وتارەکەی ناگەڕێتەوە بۆ کەلتووری ئاوێتەبوو لەگەڵ دەسەڵاتدا، ئەوەش زیاتر لە کۆمەڵە جیهادییەکاندا ڕەنگیداوەتەوە هەرچەندە لای زۆربەی کۆمەڵەکانی تریش ئامادەیە. میسری بەدوای عەیبێکدا گەڕاوەو لێرەدا عەیبی کارکردن بۆ بەرژەوەندیی دەسەڵاتی خستۆتە پاڵ ئوسووڵییەت‌و نەدەبوایە لای میسری، کە خزمەت بە دەسەڵات دەکات، ئەوەی بە عەیب بزانیایە.

نەشارەزایی لە فیقه

میسری تاوانی ئەوە دەخاتە ئەستۆی بیری ئوسووڵی کە فیقهی ئیسلامی، کە دەستکردو داهێنانی مرۆڤە، دەکاتە هاوشانی قورئان‌و ڕواڵەتێکی موقەددەسی پێدەبەخشی‌و دەیکاتە بەشێك لەباوەڕ (العقیدە)(ل٢٠).

ئەمە ڕستەیەکی درێژی پڕ لە هەڵەیە؛ یەکەم: بیری ئوسووڵی نییە کە ئەو قودسیەتەی بە فیقه بەخشیوە بەڵکو ئەوە عەقڵییەتی سەردەمەکانی

داڕووخانە کە ئوسووڵییەت بۆ ڕزگارکردنی موسڵمان لەو عەقڵییەتە هاتووە، دووەم: هەموو فیقهـ کاری مرۆڤ نییە چونکە بەشێکی فیقهـ بریتییە لە ئایەتەکانی (احکام) کە لە قورئاندا هاتوون هەروەها فەرموودەکان. سێیەم: نەئوسووڵییەتو نەهیچ کەسێك لە سەردەمەکانی دواکەوتنو داڕووخان فیقهی نەکردووەتە بەشێك لە (عەقیدە) لەبەرئەوەی بواری عەقیدە جیایە لە فیقهـ، چوارەمیش: میسری دیسانەوە وشەی باوەڕ (ئیمان) بۆ عەقیدە بەکاردەهێنێت.

نەشارەزایی لە فەلسەفە

نیشانەیەکی تر کە میسری نازانێت باس لەچی دەکات ئەوەیە کە دەڵێت ئوسووڵییەتی ئیسلامی وەکو کەنیسەی سەدەکانی ناوەڕست دژ بەهەموو دەستکەوتێکی زانستییە، باسی دژایەتیکردنی داروینو فیکرو فەلسەفەی زانستیش دەکات تا دەگاتە ((قوناغەکانی پەرەسەندی مێژووی مرۆڤایەتیو دیالکتیکی سروشت)) کە ئوسووڵییەتی ئیسلامی ئەم دوانە بە فیکرو فەلسەفەی جوولەکە دەزانێت(ل١٨).

یەکەم هەڵە ئەوەیە باسی کەنیسەی سەدەکانی ناوەڕست دەکات کە دژ بە هەموو دەستکەوتێکی زانستی بووە... ئەوە ڕاستەو نموونە لەسەر ئەوە هەیە بەڵام لەسەر ئاستێکی زۆر بچووك چونکە سەدەکانی ناوەڕاست پێشکەوتنی زانستیی گەورەیان بەخۆوە نەبینیبوو، سەرەتای ئەو پێشکەوتنە دوای سەدەکانی ناوەڕاست بوو بەڵام زمانی میسری وەك زۆر کەسی تر بە چەند زاراوەیەكو قسەیەك ڕاهاتووە.

دووەم: میسری بۆچوونێکی نازانستیی مارکسیەت دەخاتە ناو باسەکانەوە، ئەو باس لە داروینو گەشەکردنی بوونەوەر دەکات دواییش

(دیالێکتیکی سروشت)مان بۆ باس دەکات. سەرچاوەی ئەو دیالێکتیکەی سروشتە دەگەڕێتەوە بۆ (هێگل)و لە بەشی دووەمی فەلسەفەی هێگلدا، کە فەلسەفەی سروشتە، خۆی دەبینێتەوە. بەهۆی نازانستیی ئەو بەشەی فەلسەفەی هێگلیشەوە ئەو بووە یەکەم بەش بمرێتو پشتگوێ بخرێت، مارکسیەتیش، پێبەپێی هێگل، دیالێکیتکی کردە یاسایەکی (یان پرۆسەیەکی) گەردوونی کە لە سروشتدا هەیە (ئەوەش زیاتر کاری ئێنگلز بوو)و بەهۆی ئەوەوە تووشی ڕەخنەی زۆر بوو... مەبەست ئەوەیە میسری تۆمەتی دژایەتیی زانست دەخاتە پاڵ ئوسوولییەتی ئیسلامیو ناوی دیالێکیتکی سروشت دەبات کە هەر زوو زانرابوو زانست نییە.

نەشارەزایی لە موفەککیرانی ئیسلامی

کەسێك نەزانێت (في ظلال القرآن) چییە چۆن چاوەڕێ بکەین حوکمی ڕەوا بەسەر (سەید قوتب)دا بدات؟ میسری دەڵێت هەرکەس ئاوڕێکی خێرا لە تێزەکانی (سەید قوتب)و (ئەبولئەعلا ئەلمەودوودی)و (موستەفا شوکری)و (عەبدولسەلام مەحەمەد فەرج)و (حەسەن ئەلبەننا)و (محمد ڕشید ڕەزا)و زووتر (شافعی) بداتەوە دەگاتە ئەوەی تەعبیر لە فیکری ناسیۆنالی شۆڤێنزمی عەرەب دەکات بەڵام لەژێر پەردەی ئاینەوە(ل١٩).

دیارە میسری کە دەیەوێت بەخێرایی بگاتە ئەو ئەنجامە هەر بەخێرایی ناوی بەرهەمێکی سەید قوتبی بینیوەو لەبارەیەوە نووسیویەتی: قوتب بابەتێکی هەیە بەناوی (في ظلال القرآن)! بابەت! ئەو کتێبەی کە چاپێکی شەش بەرگی قەبارە گەورەیەو چاپی تری هەشت بەرگەو بریتییە لە تەفسیری هەموو قورئان لەگەڵ بۆچوونو تەنزیری سەید لە هەندێ مەسەلەو بڕێکی زۆر وردکردنی ماناکانو دیمەنەکان.. هەموو ئەمە لای میسری دەبێتە

((بابەتێك)) [٤]، بەڵام نەك تەنها ئەو ((بابەتە)) بەڵکو دیارە کتێبە گرنگەکەی تری سەیدیشی نەخوێندۆتەوە(معالم في الطريق) هەرچەندە چەندین جارناوی وەکو سەرچاوە بردووە، یەکەم لەبەرئەوەی سەید لە پێشەکیی (مەعالم)دا دەڵێت چوار بەشی ئەو کتێبە لە کتێبی (في ظلال القرآن) وەرگیراون [5]، دووەمیش لەبەرئەوەی سەید لەو کتێبەیدا بەئاشکرایی موفاصەلەی لەگەڵ فیکری قەومیدا کردووە، بڕوانە کە سەید دەڵێت: ڕەنگە بوترێت کە موحەممەد دەیتوانی لەجیاتی ئەو ناڕەحەتییە زۆرەی بەدەستی بانگەوازی (لااله الا الله) چەشتبووی بەناوی عروبەتەوە عەرەبی لەدەوری خۆیدا کۆبکردایەتەوە ئەویش دژی ڕۆمو فارس کە لەڕێگەی عەرەبە وابەستەکانی خۆیانەوە بەشێکی وڵاتی عەرەبیان حوکم دەکرد بەڵام خودا دەیزانی ڕێگەکە ئەوە نییە زەوی لە دەستی تاغووتێکی فارسی یان ڕۆمی ڕزگاری ببێت بۆ ئەوەی بکەوێتە دەست تاغووتێکی عەرەبی چونکە تاغووت هەر تاغووتە، ڕێگەش ئەوە نییە خەڵکی لەدەستی تاغووتێکی فارسی یان ڕۆمی ڕزگاریان ببێت بۆ ئەوەی بکەونە دەستی تاغووتێکی عەرەبی. [٦]

سەید نموونەی ئەوپەڕی پوختی عەقیدەیە بەتایبەتیش لەڕووی نەتەوایەتییەوە. کەسێکی قەومیی عەرەبیشە کە ڕەخنە لە سەید دەگرێت چونکە هیچ نرخێکی بۆ فیکرەی قەومی (پێش هەمووشیان عەرەبی)

---

[4] نەزانینیەکی تریش دەخاتە پاڵ نەزانینیە کەڵەکەبووەکانی کاتێك دەڵێت سەید لەو ((بابەت))ـەدا ((لە هێڵە گشتییەکانی تەکفیری کۆمەڵگە دواوە))(ل٣٧٣)، وەك چۆن کتێبێکی هەشت بەرگیی هاوشێوەی تەفسیرەکانی قورئان بۆ تەنها تەکفیری کۆمەڵگە تەرخان کرابێت.

[5] سيد قطب، معالم في الطريق، ل١٢.

[6] معالم في الطريق، ل٢٨.

نەهێشتووەو بە جاهیلیەتی زانیوە.

جگەلە بێئاگایی لە سەید، میسری ناوی (ئەلمەودوودی)ی پاکستانیش دەهێنێت وەك یەکێك لەوانەی لەژێر پەردەی ئاینەوە تەعبیر لە فیکری قەومیی شۆڤێنیی عەرەب دەکات، ئەم قسەیەش نەك تەنها شایەنی پێکەنینە لەبەرئەوەی ئەلمەودوودی عەرەب نییە چجای ئەوەی عەرەبی شۆڤێنی بێت بەڵکو هەروەها لەبەرئەوەی فیکری ئەلمەودوودی تەعبیر لە قەومییەتی خۆشی ناکات. ئەوەی لەهەمووی خۆشترە ئەوەیە میسری لێرەدا (لاپەڕە ١٩) نازانێت دواتر (لاپەڕە ٣٥٧ بەدواوە) بەدووردرێژی باسی مەودوودی دەکاتو لەو باسەدا خوێنەر دەزانێت کابرا خەڵکی هیندستان بوو (پێش جیابوونەوەی پاکستان)و تەنانەت قسەکەی مەودوودیش نەقڵ دەکات کە دەڵێت عەرەب ئاینی ئیسلامیان لە سەردەمێکدا بڵاوکردەوە کە هێشتا دامانیان بە ئامانجی نەتەوایەتی گڵاونەکردبوو(ل٣٦٠).[٧]

جگە لە مەودوودی، نووسەرێك (حەسەن ئەلبەننا) بە دەربڕی شۆڤێنیەتی عەرەبی بزانێت دەیسەلمێنێت کە ئاگای لە نووسینەکانی

[7] بڕوانە نامیلکەکەی ئەلمەودوودی، الجهاد في سبيل الله، ل٤١. میسری ئەم نامیلکەکەی لە سەرچاوەیەکی تر ((بردووە)). میسری قسەی مەودوودی لەبارەی جیهادەوە دەهێنێتەوەو دوایی گوایە مەودوودی دەڵێت دوای بەئیسلامکردنی کۆمەڵگەو دامەزراندنی دەوڵەتی تیۆکراتی دەبێت بەپێی نەخشەو پلانی...تاد(میسری، ل٣٦٠)، بەڵام مەودوودی باسی دەوڵەتی تیۆکراتی (دەوڵەتی پیاوانی ئاینی)ی نەکردووەو دیارە ئەوە قسەو تەفسیری سەرچاوە ئەسڵییەکەی میسرییە کە زانیارییەکانی نامیلکەکەی مەودوودیی لێ ((بردووە)). سەرباری ئەوە میسری دەڵێت مەودووی شیعە مەزهەبە (ل٣٧٠)، ئەوەش سەیر نییە بۆ کەسێك لەملاو لەولا شت لەبارەی کەسانەوە وەربگرێت.

(ئەلبەندا) نییە. نووسینەکانی ئەوانەی تریشم لەبەردەستدا نییە بەڵام گومانم نییە کە میسری لەخۆیەوە هەمان شتیان بۆ دەڵێت، شۆڤێنییەتی شافعیش قسەیەکە وەکو ئەوانی تر.

تێنەگەیشتن لە نووسینەکان

میسری چەندین نموونەمان پێشکەش دەکات بۆ تێنەگەیشتن لەو شتانەی دەیانخوێنێتەوە، ئەمەش یەکێکە لە نموونەکان، لە بەشەکانی داهاتووشدا زۆرتر دەبینین:

میسری (لاپەڕە١٥١) باسی نووسینێکی ئەفغانی دەکات لەبارەی کۆمیونی پاریس. میسری دەڵێت: لەبارەی پراکتیکیشەوە دوو فاقییەك لە هەڵوێستیدا بەدی دەکرێ. لەکاتێکدا کە دروشمی یەکسانیی ئینسانەکان بەرزدەکاتەوە دژ بە بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێڕانە دەوەستێ کە ئامانجی دابینکردن یەکسانیی راستەقینە بوو. بەهەموو تواناوە دوژمنایەتیی کرێکارانی (کۆمۆنی پاریس) دەکات، هەر خۆیشی ددان بەوەدا دەنێ کە رێبەرانی (کۆمۆن) (بەرگرییان لە خەڵکی هەژارو رووت دەکرد)، بەڵام ئەم بۆیە دژیان دەوەستێ چونکە (داوایان دەکرد ئیمتیازی تایبەتی نەمێنێ و خەڵکی یەکسان بژین)و باوەڕیشیان وا بوو (ئینسان دەستکردی سروشتەو بەپێی یاسایەکی سروشتی پەرەی سەندووە)، بۆیە بەپێویستی دەزانێ (تەفروتونا بکرێن).

ئەمە دەقی قسەکەی میسرییەو بۆ هەر یەك لەو چوار قسەیەی ناو کەوانەکان ناوی کتێبەکەی دوکتۆر عەلی ئەلوەردی (لمحات اجتماعية من تاريخ العراق الحديث) [8] وەك سەرچاوە نووسیوە. بەڵام ئەلوەردی لەڕاستیدا

[8] علي الوردي، لمحات اجتماعية من تاريخ العراق الحديث، ج٣ ل ٢٨٥ و ٢٨٦.

شتێکی تر دەڵێت. ئەلوەردی دەقی قسەکەی ئەفغانی دەهێنێتەوە کە رەخنەی ئەم، واتە ئەفغانیی تێدایە لە کۆمۆنیستەکانو سۆشیالیستەکان کە لەپێناوی نەهێشتنی ئیمتیازەکانو حەڵاڵکردنی هەموو شتێك بۆ هەمووانو بەشداریکردنی هەمووان لە هەموو شتێك خوێنی زۆریان رشتو وێرانیی زۆریان بەرپا کرد..تاد. ئەفغانی ددانی بەوەدا نەناوە کە ئەوانە ((بەرگری لە هەژارەکان دەکەن)) بەڵکو ئەوەی وەکو ئیددیعایەك باس کردووە.

بەهەرحاڵ ئەمە گرنگ نییەو لەوە گرنگتر ئەوەیە ئەفغانی لەو دەقەدا داوای نەکردووە کۆمیونی پاریس لەناوببرێت بەڵکو نووسیویەتی کە هەموو کۆمۆنیستەکان لەسەر ئەوە رێکن ئەو شتانەی مرۆڤ حەزیان لێدەکات بەخششێکی سروشتنو زیندەوەران وەکو یەك لێیان بەهرەمەند بن، ئەوەش بیدعەیە لە یاسای سروشت کە کەسێك بەتەنیا لێیان سوودمەند بێتوئەمە خراپەیەکە پێویستە نەهێڵێریتو خەڵکی لێ رزگار بکرێت: ((وجميعهم على اتفاق في ان جميع المشتهيات الموجودة على سطح الارض منحة من الطبيعة و فيض من فيوضها والاحياء في التمتع بها سواء، واختصاص فرد من من الانسان بشئ منها دون سائر الافراد بدعة في شرع الطبيعة، سيئة يجب محوها والاراحة منها)).

بەم جۆرە ئەفغانی قسەی ئەوانە دەگێڕێتەوە کە ئەو شتانە نابێت بمێنن بەڵام میسری واتێدەگات ئەفغانی داوای کردووە کۆمیونەکە نەمێنێت ئەمەش بەمەرجێك دەقی قسەکە ڕوونو ئاشکرایە. میسری بەوەش ناوەستێتوپاش ئەوە بەحەماسەتەوە باسی ئەفغانیو یەکسانیو کۆمیونو دەوڵەتی فەڕەنسی دەکات: ((با لەوە گەڕێین کە ئەفغانی بەکردەوە لەگەڵ یەکسانی نییەو بەدەمی خۆی هاوار دەکا ئەوەی بیەوێ ئیمتیازی تایبەتی نەهێڵێ

دەبێ تەفروتونا بکرێ!! خۆیشی دەهاوێتە سەنگەری جەللادەکانی کۆمۆنەوە.. جارێکی تریش دەیسەلمێنێ کە هاوپەیمانی راستەقینەی فەڕەنسایە. ئەو فەڕەنسایە لەو کاتەدا یەکێك بووە لە دەوڵەتانی کۆڵۆنیست..)) تادوای ئەو حەوت هەشت دێڕەی دوای ئەوە.